

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการศึกษาและฟื้นฟูประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์กลุ่มเลอเวีอะและมอญ
ภายใต้ โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาภาษาและภูมิปัญญา
ของกลุ่มชาติพันธุ์บนฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น:
การบูรณาการความรู้จากงานวิจัยท้องถิ่นสู่ความรู้เชิงวิชาการ
(สัญญาเลขที่ RDG55H0002)
เล่ม 2: ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ
บ้านหนองตู อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง

โดย
พิพัฒน์ กระแจะจันทร์

เสนอต่อ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
2556

คำนำ

รายงานวิจัยนี้เป็นรายงานเล่ม 2 ของโครงการวิจัยเรื่อง “โครงการศึกษาและฟื้นฟูประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์กลุ่มเลอเวีอะ และมอญ” มีอาจารย์พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ เป็นหัวหน้าโครงการ โดยโครงการนี้อยู่ภายใต้การดูแลของ “โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาภาษาและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์บนฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น: การบูรณาการความรู้จากงานวิจัยท้องถิ่นสู่ความรู้เชิงวิชาการ” (สัญญาเลขที่ RDG55H0002) ที่มี อาจารย์ ดร.มยุรี ถาวรพัฒน์ เป็นหัวหน้าโครงการหลัก สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

รายงานเล่มนี้มุ่งนำเสนอประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่หมู่บ้านหนองตู่ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน และข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่าที่ทำการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยเน้นเฉพาะตำนานต่างๆ ซึ่งไม่ได้นำเสนอในรายงานเล่มที่ 1 เพราะมีข้อมูลอยู่ค่อนข้างมาก ที่ต้องแยกออกมาทั้งนี้เพื่อหวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจและนักวิชาการท่านอื่นต่อไปในอนาคต

ผลจากการศึกษาค้นพบว่า ชาวบ้านและผู้วิจัยเองรับรู้ได้ถึงภาวะวิกฤตและปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่กำลังเกิดการเปลี่ยนแปลงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ขนานใหญ่ จนปัจจุบันชุมชนเกิดการแตกตัวอย่างสูงทำให้ชุมชนขาดแรงยึดเกาะของความเป็นชุมชน ที่สำคัญคือในแง่ข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์กำลังจะค่อยๆ หายไปเพราะคนรุ่นเก่ากำลังจะหมดไป ซึ่งเท่ากับว่าชุมชนกำลังจะขาดการส่งทอดความรู้ ภูมิปัญญา และความทรงจำทางประวัติศาสตร์ที่เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างของสังคม ดังนั้น จึงหวังว่าการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์น่าจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้ข้อมูลต่างๆ ได้ถูกเก็บและสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เป็นไปอย่างรวดเร็วที่กำลังเกิดขึ้นกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย

อาจารย์พิพัฒน์ กระแจะจันทร์

หัวหน้าโครงการวิจัย

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
บทที่ 1 ตำนานประวัติศาสตร์ของชาวมอญบ้านหนองดู่	1
1.1 ตำนานพระนางจามเทวี	1
1.2 ตำนานนามสถานที่	2
บทที่ 2 ประวัติศาสตร์สมัยโบราณของชาวมอญที่บ้านหนองดู่	6
2.1 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชาวมอญที่บ้านหนองดู่	7
2.2 ชื่อเรียกและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวมอญบ้านหนองดู่	8
2.3 ที่มาของชาวมอญบ้านหนองดู่	11
2.4 ตำนานเกี่ยวกับบ้านหนองดู่-บ่อควา	16
2.5 โบราณสถานบริเวณบ้านหนองดู่-บ่อควา	16
บทที่ 3 ประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของชาวมอญที่บ้านหนองดู่	35
3.1 ประวัติศาสตร์มอญบ้านหนองดู่กับวิถีชีวิตในสายน้ำและการล่องแพในแม่น้ำปิง	35
3.2 อาชีพหลักของชาวมอญบ้านหนองดู่ในอดีต	38
3.3 ประเพณี และพิธีกรรม	41
3.4 วัดหนองดู่ศูนย์กลางวัฒนธรรมชาวมอญ	45
3.5 การรื้อฟื้นวัฒนธรรมมอญบ้านหนองดู่	47
รายการอ้างอิง	49

บทที่ 1

ตำนานประวัติศาสตร์ของชาวมอญบ้านหนองดู่

ชาวมอญบ้านหนองดู่ไม่มีเรื่องเล่าประเพณีทานตั้งเดิมของตนเอง จะมีก็เป็นนิทานอีสปหรือนิทานพื้นบ้านอื่นๆ ที่เป็นของชาวไทย/คนเมือง จะมีก็แต่เฉพาะตำนานอยู่ 2 ประเภทคือ ประเภทแรกเป็นตำนานวัด อันได้แก่ ตำนานพระนางจามเทวีที่เล่าสืบต่อกันมา และบ้างก็เสริมแต่งมีสำนวนที่ต่างไปบ้างพอสมควร ประเภทที่สองเป็นตำนานอธิบายสถานที่ต่างๆ ภายในขอบเขตของหมู่บ้านหนองดู่และบ่อควา ซึ่งในอดีตเป็นหมู่บ้านเดียวกันมาก่อน มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ตำนานพระนางจามเทวี

ตามตำนานมูลศาสนาและจามเทวีวงศ์ พระนางจามเทวีเสด็จมาจากเมืองละโว้หรือลพบุรีตามคำเชิญของฤๅษีวาสุเทพ ผู้นำกลุ่มตระกูลลัวะ เพื่อให้มาปกครองเมืองหริภุญชัยที่สร้างขึ้น เรื่องนี้เกิดขึ้นเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 13 ตำนานพวกนี้อาจเรียกว่าตำนานฉบับหลวง ซึ่งมีเนื้อหาที่ต่างกับตำนานฉบับชาวบ้านที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ และให้รายละเอียดบางอย่างที่มากกว่า สำหรับ ตำนานพระนางจามเทวีมีอยู่ 2 สำนวน ดังนี้

สำนวนที่ 1

พระนางจามเทวีเป็นธิดาของเศรษฐีอินตา ส่วนมารดาไม่ปรากฏนาม ได้ประสูติ ณ บ้านหนองดู่ โดยอยู่มาวันหนึ่งได้มีนกยักษ์คาบพระนางจามเทวีไป เมื่อบินไปใกล้กับดอยสุเทพ นกได้ทำพระนางจามเทวีตกลงมาบนดอกบัวกลางสระน้ำ ปรากฏว่าพระฤๅษีวาสุเทพพบเข้าจึงได้ใช้วิ (พัด) รับเอาไว้ ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้พระนางจามเทวี มีชื่อว่า “วี” ต่อท้าย ส่วนชื่อจริงของพระนางชื่อว่า “จาม”

แต่ด้วยเหตุที่นางเป็นผู้หญิง พระฤๅษีวาสุเทพจึงส่งพระนางจามเทวีลอยไปตามน้ำไปยังเมืองละโว้ (ลพบุรี) โดยให้ลอยไปตามแม่น้ำปิง เมื่อพระนางเติบโตใหญ่จึงได้เชิญกลับมาปกครองเมืองหริภุญชัยที่พระฤๅษีสร้างขึ้น ในระหว่างนั้นเองได้มีชาวมอญกลุ่มหนึ่งติดตามพระนางจามเทวีมาด้วยเพื่อมาสร้างเมืองหริภุญชัย และเป็นต้นตระกูลของชาวมอญบ้านหนองดู่ในปัจจุบัน

ด้วยความเชื่อตามตำนานที่เล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าทำให้ชาวมอญบ้านหนองดู่มีการทำพิธีบวงสรวงพระนางจามเทวีซึ่งได้ถือปฏิบัติกันมานานแล้วโดยจะทำในช่วงเดือน 5 หรือพฤษภาคม แรม 2 ค่ำ และมีการฟ้อนที่ลานเจ้าแม่ (อนุสาวรีย์พระนางจามเทวี) ในเมืองลำพูนด้วย

เล่าโดย: นายวิรัตน์ ศิริสุภา, อายุ 72 ปี, บ้านเลขที่ 23 ม.1 บ้านหนองดู่ อ.ป่าซาง จ.ลำพูน, วันที่ 31 พฤษภาคม 2555.

สำนวนที่ 2

เล่าสืบกันมาว่าพระนางจามเทวีเป็นลูกของเศรษฐีอินตา อยู่อาศัยที่บ้านหนองดู่มาก่อนที่จะมีการสร้างเมืองเชียงใหม่-ลำพูน สมัยก่อนพื้นที่บริเวณนี้ยังไม่เป็นเมือง เป็นที่มีกะเหรี่ยงอยู่ สมัยก่อน

พื้นที่บริเวณวัดเกาะกลางเป็นเวียงวังของนาง หลังจากนั้นเล่าต่อกันมาว่าวันหนึ่งมีนกหัสดีลิงค์บินออกมาได้คาบพระนางจามเทวีไปที่ดอยติโปตกลางที่ก่อบัว จากนั้นฤๅษีวาสุเทพไปตักน้ำในสระเลยใช้วี (พัด) รับเอามา แล้วนำไปชุบเลี้ยงได้ 13 ปี พวกฤๅษีด้วยกันดำหนิว่าเอาผู้หญิงมาเลี้ยงไม่เป็นการเหมาะสม ฤๅษีวาสุเทพเลยอธิษฐานจิตทำเป็นแพให้เด็ก แล้วให้ลิงเป็นทหารคอยคุ้มกันไปถึงเมืองละโว้ พวกทหารจึงเอาเด็กขึ้นมา ไม่ได้ใช้เชือก จากนั้นกษัตริย์เมืองละโว้จึงรับเป็นบุตรบุญธรรม ได้เรียนวิชาอาคมต่างๆ หลังจากนั้นฤๅษีวาสุเทพจึงได้เชิญมาครองเมืองหริภุญชัย ตอนนั้นลิงพระกาฬได้มาส่งพระนางจามเทวีประมาณครึ่งทาง พวกนี้เป็นลิงที่มีระเบียบมาก

เล่าโดย: หลวงพ่ออวยชัย ประทีปทอง (อายุ 68 ปี) วัดเกาะกลาง บ้านบ่อควา อ.ป่าซาง จ.ลำพูน

สำนวนที่ 3

พระนางจามเทวีเกิดที่วัดเกาะกลาง มีนกกาคาบไป และตกลงมา จากนั้นฤๅษีเอาวี (พัด) มารับ จากนั้นได้ส่งพระนางจามเทวีไปอยู่ละโว้ แล้วรับกลับมาปกครองเมืองหริภุญชัย และเมื่อเติบโตใหญ่ยังได้ปกครองแผ่นดินอีกหลายที่

(ในสมัยก่อนเรื่องของพระนางจามเทวีได้ยินมาตั้งแต่เด็ก เวลาเล่าจะเล่าเป็นเรื่องราวทั่วไปในชีวิตประจำวัน ชาวบ้านเชื่อกันว่าพวกตนเป็นลูกหลานของพระนางจามเทวี)

เล่าโดย: นายอำพล เล่ห์แสน, อายุ 69 ปี, บ้านเลขที่ 116 ม.1 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน, วันที่ 2 กันยายน 2555.

1.2 ตำนานนามสถานที่

ตำนานและประวัติวัดเกาะกลาง

วัดเกาะกลาง สร้างขึ้นเมื่อพุทธศก 1176 ปี โดยตระกูลของท่านเศรษฐีอินตา ซึ่งเป็นพระบิดาพระแม่เจ้าจามเทวีบรมราชนาถศรีสุริยวงศ์องค์ปิ่นธานีหริภุญชัยเจ้าผู้ครองนครหริภุญชัย (ลำพูน) ท่านเศรษฐีอินตาท่านเป็นชาวเม็ง มอญ หรือรามัญแห่งบ้านหนองตู่ บ้านบ่อควาโดยกำเนิด ส่วนภรรยาของท่านคือ พระมารดาของพระเจ้าจามเทวีฯ นั้น ตามตำนานมิได้ระบุไว้ว่าชื่ออะไร เหตุที่เรียกว่าบ้านหนองตู่นั้นก็เพราะสถานที่ตั้งของหมู่บ้านมีสภาพเป็นหนองน้ำกว้างใหญ่ไพศาล และมีต้นไม้ประดู่ต้นใหญ่อยู่ในบริเวณหมู่บ้านจึงเรียกว่า “บ้านหนองตู่”

ส่วนสถานที่ตั้งวัดเกาะกลางนั้นเป็นสภาพเกาะอยู่กลางหนองน้ำ สูงเด่นเป็นสง่างามรอบๆ บริเวณเกาะเป็นหนองน้ำกว้างใหญ่ การไปมาติดต่อกับวัดเกาะกลางต้องใช้เรือหรือแพเป็นพาหนะ สิ่งปลูกสร้างปูชนียสถาน ถาวรวัตถุที่เหลือเป็นโบราณสถาน เป็นหลักฐานให้เห็นอยู่จนกระทั่งปัจจุบันนี้คือ องค์พระเจดีย์ ปากทางที่จะเข้าวัดเรียกว่า เจดีย์หมายท่า หมายถึงทำนบน้ำบ้านหนองตู่ เจดีย์ที่ตั้งอยู่ในบริเวณวัด เจดีย์ที่อยู่กลางน้ำ (ปัจจุบันตั้งอยู่กลางทุ่งนา บริเวณหน้าวัด) ชุ่มประตู่วัด ฐานอุโบสถ และรากหรือฐานกำแพงวัด ตลอดจนฐานสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ เป็นอิฐจมน้ำใต้ดินจำนวนมาก

สำหรับนิวาสถานคือที่ตั้งของบ้านท่านเศรษฐีอินตานัน สันนิษฐานว่าเป็นบริเวณสวนร้างอยู่ทางทิศตะวันออก ซึ่งเรียกว่า “กวานกู” แปลว่า บ้านไร่ (ชาวบ้านส่วนมากเรียกว่า บ้านบ่อควา) และทิศใต้ของวัดเกาะกลางเป็นสภาพสันดอน อยู่ริมหรือข้างหนองน้ำทั้งสองแห่ง ทว่าบริเวณนั้นมีเศษอิฐ และกระเบื้องโบราณอยู่เป็นจำนวนมาก โบราณเล่าสืบต่อกันมาว่าเป็นคุ่มเศรษฐีเก่า และเป็นหมู่บ้านชาวมอญ ยังรักษาภาษาพูดชนบทรรมเนียม ประเพณีต่างๆ สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้

กาลเวลาผ่านไปนับเป็นร้อยๆ ปี วัดเกาะกลางจึงกลายสภาพเป็นวัดร้าง ขาดการดูแลบูรณะปฏิสังขรณ์ เพราะเกินสภาพที่จะทำได้ จึงสร้างวัดใหม่ขึ้นชื่อว่า “วัดหนองดู่” ในปัจจุบัน และสร้างขึ้นเมื่อพุทธศกเท่าไรไม่เป็นที่ปรากฏ

ระยะที่เป็นสภาพวัดร้างอยู่นั้น ได้มีพระฝ่ายวิปัสสนากรรมฐานได้เดินธุดงค์ไปพัก เพื่อบำเพ็ญสมณธรรมเป็นจำนวนมากหลายรูปหลายครั้ง จนต่อมาเป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนทั่วประเทศ เช่น หลวงปู่เทศก์ วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย หลวงปู่แหวน วัดดอยแม่ปั๋ง จังหวัดเชียงใหม่ พระเทพวิสุทธิท้าวจารย์ (โชติ) อดีตเจ้าอาวาส วัดวิชาราลงกรณ์ จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น และเป็นต้นเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงวัดหนองดู่เป็นธรรมยุติกนิกายในสมัยที่ท่านพระครูทองสุข ธรรมคุดโต (วงศ์ทรัพย์) มาบำเพ็ญสมณธรรม ณ วัดเกาะกลาง โดยท่านพระญาณกิตติ (กิ) เป็นเจ้าอาวาสวัดหนองดู่ เกิดความเลื่อมใสในปฏิบัติและข้อบัญญัติเป็นฝ่ายธรรมยุติกนิกาย จนถึงปัจจุบันนี้

ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2517 พระมหาสงวน อจโล (ปัญญา) วัดเจติยหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พระมหาดวงจันทร์ เขมิโย (เขียวพันธ์) วัดพระศรีมหาธาตุ เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร พระอุดม อุดตมสาโร (บุญช่วย) วัดหนองดู่ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ซึ่งทั้งสามรูปเป็นชาวมอญแห่งบ้านหนองดู่-บ้านบ่อควาโดยกำเนิด ปรีกกู้กันว่าวัดเกาะกลางเป็นวัดร้างและมีโบราณสถานอยู่เป็นจำนวนมากสมควรอนุรักษ์ บูรณปฏิสังขรณ์และพัฒนาขึ้นเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวบ้าน บำเพ็ญสมณธรรมของพระสงฆ์สามเณร ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ และต้นไม้มีผล โดยได้รับความเห็นชอบและสนับสนุนจากพระเดชพระคุณพระเทพกวี (จันทร์ กุสโล) วัดเจติยหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เจ้าคณะจังหวัดลำพูน (ธรรมยุต) (ปัจจุบันคือพระเดชพระคุณพระพุทธรพจนวราภรณ์) ได้มอบให้พระอุดม อุดตมสาโร (บุญช่วย) เป็นผู้ดำเนินการ ให้พระมหาสงวน อจโล (ปัญญา) และพระมหาดวงจันทร์ เขมิโย (เขียวพันธ์) เป็นผู้ให้กำลังอุดหนุน เริ่มจากการพัฒนาถนนเข้าวัดเกาะกลาง บ้านบ่อควา (เดิมเป็นทางเดินเท้า) ปลูกไม้ดอกไม้ประดับและต้นไม้มีผล สร้างกุฏิ ศาลาหอฉัน ศาลาการเปรียญขึ้น จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ.2522 ทางรัฐบาลโดยกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศยกวัดเกาะกลางขึ้นเป็นวัดที่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษาโดยสมบูรณ์ และทางการคณะสงฆ์ได้แต่งตั้งพระอุดม อุดตมสาโร (บุญช่วย) เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2530 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ชั้นตรี ในราชทินนามที่พระครูอุดมวรคุณ วันที่ 5 ธันวาคม 2537 เลื่อนเป็นพระครูสัญญาบัตรเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ชั้นเอก ในราชทินนามเดิมและท่านได้มรณภาพ เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2547 รวมสิริอายุได้ 61 ปี 2 เดือน 20 วัน พรรษา 34 ได้พระราชทานเพลิงศพ เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2548

หลังจากท่านพระครูอุดมวรคุณมรณภาพแล้ว ทางคณะสงฆ์โดยเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่-ลำพูน-แม่ฮ่องสอน (ธรรมยุต) ได้แต่งตั้ง พระราชพิศาลมุนี (วรรณรงค์ ฐิตะวณโณ มุลโหว) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมกุฏกษัตริยาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดเกาะกลาง ตั้งแต่วันที่ 22

พศ. 2547 จนถึงปัจจุบัน ท่านได้บริหารจัดการกิจการของวัด ได้ซื้อที่ดินบริเวณรอบวัดเพื่อขยายพื้นที่ของวัดอีก 4 ไร่ 1 งาน 40 ตารางวา สร้างกุฏิเพิ่มอีก 3 หลัง และมีผู้มีจิตศรัทธาอุปถัมภ์ซื้อเพิ่มอีก เพื่อความสมบูรณ์และเรียบร้อยของบริเวณวัดในโอกาสต่อไป

ในปัจจุบัน วัดเกาะกลางมีเนื้อที่กว้าง 14 ไร่ 2 งาน 60 ตารางวา สิ่งปลูกสร้างมีศาลาการเปรียญ 3 หลัง ศาลาหอฉัน 1 หลัง ศาลาพักร้อน 1 หลัง กุฏิ 5 หลัง อาคารพิพิธภัณฑสถานโบราณวัตถุ 1 หลัง อาคารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2 หลัง สร้างซุ้มประตูวัด ศาลาป้ายชื่อวัดกำแพงล้อมรอบบริเวณวัดเสร็จสมบูรณ์ โดยได้รับความอุปถัมภ์จากพระมหาทองคำ เถรานุโธ (ทรงรักษ์) วัดเบญจมบพิตร เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร และอุโบสถอีก 1 หลัง ได้รับความอุปถัมภ์จากพระครูใบฎีกาสมศักดิ์ สุกิตติโก (ปัญญารัตน์) วัดพระศรีมหาธาตุ เขตบางเขต กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2547 ได้รับพระราชวิสุงคามสีมา กว้าง 18 เมตร ยาว 47 เมตร ผังลูกนิมิตผูกพันธสีมา เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2547 ทางกรมศิลปากรได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นทะเบียนโบราณสถานวัดเกาะกลาง จังหวัดลำพูน

พร้อมกันนี้สาธุชนกลายจังหวัดที่ได้ไปรู้ ไปเห็นสภาพของวัดเกาะกลางและจินตนาการถึงสภาพในอดีต จึงเกิดศรัทธาปสาทะเลื่อมใสร่วมใจในการที่จะพัฒนา วัดเกาะกลางให้เจริญยิ่งขึ้น เพื่อเป็นสถานที่ปฏิบัติสมณธรรมของพระสงฆ์และสามเณร บำเพ็ญกุศลปฏิบัติธรรมของสาธุชนโดยทั่วกัน

ประวัติวัดเกาะกลาง โดย หลวงพ่ออวยชัย ประทีปทอง (อายุ 68 ปี) วัดเกาะกลาง
บ้านบ่อควา อ.ป่าซาง จ.ลำพูน

ตำนานบ้านเศรษฐีอินตา

บ้านหนองดู่มีนิทานเล่ากันว่าเป็นบ้านเศรษฐี ซึ่งเป็นบิดาของนางจามเทวี เดิมจะยกนางจามเทวีให้แก่บุตรเศรษฐีบ้านหนองเหวียงแต่ที่หลังกลับคำ เพราะเห็นบุตรเศรษฐีบ้านหนองเหวียงรูปชั่ว บิดาทั้งสองฝ่ายจึงวิวาทกัน... พระอินทร์จึงให้พระวิสุกรรมมารับนางไปถวายพระฤๅษีวาสุเทพ พระฤๅษีชูปนางให้งามยิ่งขึ้น แล้วส่งไปถวายเป็นธิดาเจ้ากรุงละโว้” (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, 2543)

ตำนานเรื่องนี้ปรากฏในบันทึกของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งพระองค์ได้เคยเสด็จมาที่บ้านหนองดู่ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เมื่อ พ.ศ. 2464

ตำนานเนินแม่ม้าย

“เนินแม่ม้าย” เป็นเนินโบราณสถานที่อยู่ใกล้กับวัดเกาะกลาง เนินนี้มีอีกชื่อหนึ่งว่าบ้านเศรษฐีอินตา ตำนานเรื่องนี้มีหลายสำนวน เช่น

สำนวนที่ 1

ระบือถึงชาวบ้านจับปลาไหลเผือกได้แล้ว ได้มีการแบ่งกันทั้งหมดบ้าน แต่มีหญิงม่ายคนหนึ่งไม่ได้กินปลาไหล ไม่นานนักชาวบ้านทุกคนที่กินปลาไหลก็ได้ล้มตายลง เหลือเพียงแม่ม้ายเพียงคนเดียวเท่านั้น เนินที่แม่ม้ายผู้เดียวอาศัยอยู่จึงถูกเรียกว่า เนินแม่ม้ายตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

เล่าโดย: นายจันทร์ เขียวพันธ์, ม.1 บ้านหนองตู๋ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน

สำนวนที่ 2

มีความคล้ายคลึงกับสำนวนที่ 1 ต่างกันที่เมื่อหญิงม่ายไม่ได้กินเนื้อปลาไหลเผือก จึงโกรธแค้นสาปแช่งให้ทุกคนมีอันเป็นไป และแล้วแผ่นดินก็ยุบตัวลง ชาวบ้านทุกคนเสียชีวิต เว้นเหลือแต่บริเวณที่แม่ม่ายยืนอยู่เท่านั้น ซึ่งมีสภาพกลายเป็นเนิน

บันทึกโดย: สุกัญญา เบาเนิด, 2552.

และสัมภาษณ์: หลวงพ่ออวยชัย ประทีปทอง (อายุ 68 ปี) วัดเกาะกลาง บ้านบ่อขาว อ.ป่าซาง จ.ลำพูน และนายจันทร์ เขียวพันธ์ (อายุ 72 ปี) บ้านหนองตู๋ อ.ป่าซาง จ.ลำพูน

สำนวนที่ 3

เกาะแม่ม่ายเป็นพื้นที่ของผู้ติดตามพระนางจามเทวี อยู่หลังวัดเกาะกลาง เล่ากันว่าชาวบ้านกินปลาไหลตาย พวกแม่ม่ายไม่ได้กิน และไปอยู่ที่เกาะจึงไม่ตาย

เล่าโดย: นายอำพล เล่ห์แสน, อายุ 69 ปี, บ้านเลขที่ 116 ม.1 บ้านหนองตู๋ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน, วันที่ 2 กันยายน 2555.

ตำนานหนองเส้า

หนองเส้าเป็นหนองน้ำเล็กๆ อยู่ข้างโรงเรียนประชาบาล เชียงดอยสุเทพ เล่ากันว่าเป็นหนองน้ำที่ขุนหลวงวิลังคะพุ่งหอกไปตกเอาไว้ เดิมต้องการพุ่งให้ถึงเมืองหริภุญชัย แต่โดนพระนางจามเทวีทำคุณไสย ทำให้อ่อนกำลัง

เล่าโดย: นายอำพล เล่ห์แสน, อายุ 69 ปี, บ้านเลขที่ 116 ม.1 บ้านหนองตู๋ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน, วันที่ 2 กันยายน 2555.

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์สมัยโบราณของชาวมอญที่บ้านหนองดู่

ชาวมอญบ้านหนองดู่เป็นกลุ่มคนที่มีประวัติความเป็นมาไม่แน่ชัดจนนัก ถึงผู้วิจัยจะลงไปเก็บข้อมูลหลายหนและสัมภาษณ์หลายบุคคลแล้วก็ตาม ทั้งนี้เพราะมิติในการอธิบายประวัติความเป็นมาของตนเองนั้นอิงอยู่กับความคิด 2 มิติด้วยกัน มิติแรก เป็นมิติที่ว่าด้วยข้อเท็จจริงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทเอกสารกับคำบอกเล่า มิติที่สอง เป็นมิติของความเชื่อ

มิติแรก ก่อนข้างอธิบายตรงกันว่าชาวมอญบ้านหนองดู่เป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจาก “ทางใต้” และบ้างบอกว่ามาจากเมืองหงสาวดี ซึ่งอาจสอดคล้องกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์หรือต้นราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน ถ้าอธิบายตามนี้เท่ากับว่าชาวมอญบ้านหนองดู่เป็นมอญอพยพที่เพิ่งตั้งรกรากมาไม่นาน

ส่วนมิติที่สอง เป็นมิติของความเชื่อคือ ชาวมอญบ้านหนองดู่จะถือว่า “เป็นลูกหลานพระนางจามเทวี” โดยมีตำนานพระนางจามเทวีประสูติที่บ้านหนองดู่ และมีหลักฐานที่เป็นโบราณสถานรองรับถึงจะเป็นโบราณสถานสมัยล้านนา ซึ่งมีอายุห่างจากสมัยพระนางจามเทวีร่วม 700-800 ปีก็ตาม ถ้าหากอธิบายตามนี้เท่ากับเป็นการยืนยันว่า ชาวมอญบ้านหนองดู่ไม่ได้อพยพมาจากไหน แต่อยู่ที่บ้านหนองดู่มานานแล้ว และสืบเชื้อสายมาจากชาวมอญที่อพยพมาที่พระนางจามเทวีตามคัมภีร์จามเทวีวงศ์ที่รจนาขึ้นสมัยล้านนา

แต่ถ้าหากชาวมอญบ้านหนองดู่สืบเชื้อสายมาจากชาวมอญสมัยพระนางจามเทวีจริง ก็พบข้อพิรุธบางอย่างเช่น ความขาดช่วงของประวัติศาสตร์คือชาวมอญบ้านหนองดู่ไม่มีความทรงจำหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับช่วงสมัยล้านนาหรือกระทั่งในสมัยที่พระเจ้ากาวิละยกกองทัพมาตั้งที่เวียงป่าซาง เมื่อ พ.ศ.2325 โดยให้เป็นเมืองชั่วคราวอยู่ริมน้ำทา เพื่อเตรียมตัวเข้าไปฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ ในช่วงนั้นได้มีการรวบรวมกำลังคน “เก็บหอมมอมไฟรอ” อยู่จนถึง พ.ศ.2339 (สรัสวดี อ๋องสกุล, 2551: 318-319) ดังนั้น จึงเป็นไปได้เลยที่ชาวมอญแถบบ้านหนองดู่จะไม่ได้ถูกเกณฑ์และผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกองทัพ นอกจากนี้แล้ว ภาษามอญของชาวบ้านหนองดู่ยังเป็นภาษามอญใหม่หรือปัจจุบัน (Modern Mon) ก่อนข้างใกล้เคียงกับภาษามอญที่บางขันหมาก จังหวัดลพบุรี¹

ที่กล่าวมาทั้งหมดเพื่อต้องการชี้ให้เห็นว่า คำถามของงานวิจัยตั้งแต่ต้นที่ต้องการศึกษาความสัมพันธ์กันระหว่างชาวมอญบ้านหนองดู่กับชาวนอญจึงคิดว่าคงไม่สามารถทำได้ ต้องให้มีลักษณะเป็นประวัติศาสตร์อิสระในตัวของมันเองคือเป็นประวัติศาสตร์ว่าด้วยพัฒนาการของชาวมอญบ้านหนองดู่ และยังใช้เป็นข้อมูลเปรียบเทียบในการศึกษาภาษาเชิงประวัติในเบื้องต้นได้เป็นอย่างดี

ความทรงจำเกี่ยวกับ “อดีต” หรือประวัติศาสตร์ของชาวมอญบ้านหนองดู่เป็นความทรงจำที่ขาดความต่อเนื่อง ขาดช่วง แบ่งออกเป็น 2 ช่วงหลักๆ คือ เรื่องในสมัยพระนางจามเทวี ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ 13 และข้ามมายังช่วงสมัยเมื่อราว 150 ปีก่อนหรืออยู่ในช่วงที่

¹ การเปรียบเทียบทางภาษานี้เปรียบเทียบโดยคนมอญเองคือ นายจันทร์ เขียวพันธ์ ซึ่งได้เคยคุยกับมอญบางขันหมากและมีพจนานุกรมภาษามอญฉบับบางขันหมากอยู่ด้วย

กรุงเทพฯ ได้มีอิทธิพลเหนือเมืองเชียงใหม่แล้ว อาจเรียกว่าเป็น “สมัยเมืองประเทศราชแห่งอาณาจักรสยาม”

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในเชิงของพื้นที่ (area) พบว่าในเขตบ้านหนองตู่เดิมคือพื้นที่ที่เป็นบ้านบ่อควาในปัจจุบันมีโบราณสถานสมัยล้านนาตั้งอยู่ที่หลายแห่ง โดยจุดที่สำคัญคือที่วัดเกาะกลาง เข้าใจว่าเมื่อชาวมอญอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ตรงนี้คงได้มีการผูกโยงเรื่องเล่าในท้องถิ่นเกี่ยวกับพระนางจามเทวีที่แพร่หลายอยู่ในหมู่คนเมืองเข้ากับโบราณสถานจนทำให้เกิดตำนานต่าง ๆ ขึ้น ดังนั้น ในที่นี้ขอให้เข้าใจด้วยการนำเสนอหลักฐานทางประเภทโบราณสถานที่บ้านหนองตู่-บ่อควาจึงเป็นเพียงการอธิบายประวัติความเป็นมาในเชิงพื้นที่เท่านั้น

ดังนั้น ในส่วนของหัวข้อประวัติศาสตร์หมู่บ้านชาวมอญที่บ้านหนองตู่ จึงได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน/ช่วงเวลาคือ

ช่วงแรก ประวัติศาสตร์สมัยตำนาน ซึ่งประกอบด้วยเรื่องที่มาของชาวมอญบ้านหนองตู่ ตำนานพระนางจามเทวี และโบราณสถานล้านนาในเขตบ้านหนองตู่-บ่อควา

ช่วงที่สอง ประวัติศาสตร์สมัยปัจจุบันจากคำบอกเล่าของชาวบ้านหนองตู่ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเมื่อประมาณ 100 กว่าปีก่อน

หนึ่งในแง่ของกระบวนการในการค้นคว้าและการใช้หลักฐาน ผู้วิจัยขอใช้เฉพาะข้อมูลจากเอกสารบางฉบับ เอกสารท้องถิ่นบางส่วน และจากคำบอกเล่าของชาวบ้านเป็นหลัก เพราะถ้าจะว่าไปแล้วหากต้องศึกษาในลักษณะที่เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ลงลึกแล้วคงต้องมีการค้นคว้าเอกสารทางการที่ละเอียดมากกว่านี้อย่างแน่นอน แต่การค้นคว้าครั้งนี้ก็นับได้ว่าเป็นงานบุกเบิกที่ให้ภาพรวมของประวัติศาสตร์ชาวมอญบ้านหนองตู่จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งงานศึกษาก่อนหน้านี้ (เช่น สิริภพ จักรอด, 2547) มักเน้นไปที่ตำนานพระนางจามเทวี ประวัติความเป็นมาของชาวมอญบ้านหนองตู่ และโบราณสถานวัดเกาะกลางเท่านั้น จนละเลยการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์สมัยปัจจุบัน ซึ่งเป็นการศึกษาที่จะช่วยให้เข้าใจถึงเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมเช่น ภาษา ประเพณี การแต่งกาย ไปอย่างน่าเสียดายพอควร

2.1 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชาวมอญที่บ้านหนองตู่

บ้านหนองตู่ถือเป็นหนึ่งในสองหมู่บ้านของจังหวัดลำพูนที่มีหมู่บ้านชาวมอญ ในภาษามอญเรียก บ้านหนองตู่ ว่า “กวาน แะะบี” และ บ้านบ่อควา เรียกว่า “กวาน กู” คำว่า “กวาน” แปลว่า “หมู่บ้าน” ส่วนคำว่า “แะะบี” คือ ต้นตู่ ส่วน “กู” คือเจดีย์ เพราะที่บ้านบ่อความีวัดเกาะกลาง ซึ่งมีเจดีย์เก่าสมัยล้านนาตั้งอยู่

หมู่บ้านหนองตู่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำปิง ทำให้แผนผังหมู่บ้านวางตัวเป็นแนวยาวขนานไปกับลำน้ำ โดยตั้งอยู่บนตลิ่ง หรือลานตะพักลำน้ำระดับต่ำ-กลาง ทำให้ทุกปีบ้านที่ติดริมน้ำมักจะได้รับผลกระทบเสมอ บ้านหนองตู่มีประชากรทั้งสิ้น 656 คน จำนวนครัวเรือน 284 หลังคา ประชากรที่อยู่จริงมีไม่มากนัก 300 กว่าคน มักเป็นเด็ก วัยรุ่น และคนแก่ ส่วนคนรุ่นกลางคนมักย้ายออกไปทำงานที่อื่น มีผลทำให้จำนวนของนักเรียนในโรงเรียนบ้านหนองตู่ลดลงทุกปี

ประชากรในหมู่บ้านประกอบด้วยชาวมอญเป็นหลัก ไม่มีการสำรวจไว้ว่ามีจำนวนเท่าไร คงมีราว 70-80 เปอร์เซนต์ และมีชาวยอง (คนไทลื้อ) อาศัยอยู่ปะปนบ้าง ซึ่งเป็นผลมาจากการแต่งงาน คน

ภาพที่ 2.2 ภาพชาวมอญบ้านหนองตู-บ่อควาไปทำพิธีบวงสรวงที่อนุสาวรีย์พระนางจามเทวี เมื่อราวปี 2540
โดยแต่งกายในชุดมอญประเพณี (ภาพถ่ายของนายอดุลย์ ท้ายนาวา)

จะว่าไปแล้ว คำว่า “เมง” ถึงจะเป็นคำที่ชาวยองและคนเมืองเรียกชาวมอญบ้านหนองตูอย่างคุ้นเคย เช่นเดียวกับชาวมอญบ้านหนองตูก็มักจะเรียกตนเองและผีบรรพบุรุษว่า “เมง” ก็ตามในบางครั้ง แต่ถ้าถามให้ถึงที่สุดแล้วชาวมอญบ้านหนองตูและบ่อควาพอใจกับคำว่า “เมง” หรือไม่นั้น คือไม่พอใจ เพราะส่อไปในทางดูถูก นางลำดวน ศิริสุภา วัย 79 ปี บอกว่าถ้าได้ยินคำว่า “เมง” จะรู้สึก “ฟังแล้วแสบ” (สัมภาษณ์ นางลำดวน ศิริสุภา, 2555) คือไม่ชอบนั่นเอง เข้าใจว่าคงเป็นเพราะนอกจากจะออกเสียงเพี้ยนแล้ว ชาวโมเนียงยังเป็นประชากรส่วนน้อยของลำพูน คนเมืองมักเรียกในความหมายเหยียดว่าเป็นชนส่วนน้อย

ในทางภาษาศาสตร์คำว่า “มอญ” มาจากคำเดิมในภาษามอญโบราณว่า “รเมญ” ซึ่งปรากฏหลักฐานครั้งแรกในจารึกพระราชวังใหม่ของพระเจ้าจันสิตตะ (Kyanzitttha) (พ.ศ.1644-45) ในจารึกภาษาชาวโบราณปรากฏคำว่า “รเมน” “ระเมน” ร่วมกับชื่อของจาม เขมร และทมิฬ คำว่า “เม็ง” ที่ชาวไทยภาคเหนือใช้เรียกคนมอญกร่อนมาจากคำว่า “รเมญ” โดยตัดเสียง ร- นำหน้าทิ้งไป ในภาษามอญยุคกลาง พ.ศ.2022 กลายเป็น “รมัน” (rman) ในจารึกเขมรยุคก่อนเมืองพระนครก็ปรากฏคำว่า “ระมัญ” “รมันญ” คำว่า “รามัญ” คงมาจากการเปลี่ยนคำว่า “รมันญ” ให้เป็นภาษาบาลีดังเห็นได้จากจารึกกัลปียานถ์ที่เรียกชื่อประเทศของตนว่า “รามณญเทศ” ดังนั้น ชื่อที่คนไทยเรียกจึงมาจากคำว่า “มัญ” “เมน” โดยตัด

เสียง ร- ออก เพราะเสียง ร- นี้เป็นเสียงที่ต้องทางนาสิก และออกเสียงเป็น “มอน” (man) หรือ “โมน” ซึ่งเสียง ร- นี้หายไปในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21 (ชลธิรา สัตยวิวัฒนา, 2547: 1-2)

อย่างไรก็ตาม ในที่นี้ขอยึดตัวอักษรและเสียง “มอญ” เป็นหลักไปก่อน เพราะชาวบ้านเองก็พอใจที่จะใช้คำนี้ในพื้นที่สาธารณะโดยทั่วไป ตัวอย่างเช่นชื่อของ “ชมรมเยาวชนมอญหริภุญชัย” ซึ่งตั้งโดยเยาวชนที่บ้านหนองตู เป็นต้น

ในแง่ของการนิยามอัตลักษณ์ของตนเองนั้น ว่าเกณฑ์อะไรบ้างที่จะถือว่าตนเองเป็นชาวมอญนั้น จากการสอบถาม ชาวมอญบ้านหนองตูและบ้านบ่อควมองว่าอัตลักษณ์ของความเป็นมอญประกอบด้วย 5 องค์ประกอบคือ การมีสายเลือดมอญ, การพูดภาษามอญ, การนับถือผีบรรพบุรุษร่วมกัน, การนับถือพระนางจามเทวี, และการกินอาหารมอญ (สัมภาษณ์ นางลำตวน ศิริสุภา, 2555; สัมภาษณ์ นายจันทร์ เขียวพันธุ์, 2555; สัมภาษณ์ นายอำพล เล่ห์แสน, 2555) นอกเหนือจากนี้ ยังมีองค์ประกอบย่อยๆ อีกอีกเช่น การสวดมนต์มอญ ประเพณีการดักบาตรน้ำผึ้ง เป็นต้น

ชาวมอญที่บ้านหนองตูค่อนข้างให้ความสำคัญกับเชื้อสายของความเป็นมอญมากพอควร เพราะมองว่าเลือดมอญยังไวกียังถือว่าเป็นชาวมอญ ผู้วิจัยไม่แน่ใจว่าเรื่องนี้เป็นความรู้สึกตั้งแต่ดั้งเดิมหรือไม่ หรือได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากชาวมอญจากภาคกลางคือ “สมาคมไทยรามัญ” ที่เข้ามาเผยแพร่ความคิดเกี่ยวกับความเป็นมอญอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งน่าจะเกิดด้วยว่า การที่ถือว่าการนับถือพระนางจามเทวีเป็นหนึ่งในองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นมอญนั้น โดยทางทฤษฎีแล้วก็คือการตระหนักมีพวกตนประวัติศาสตร์ร่วมกัน (historical awareness) (Fenton, 2003) ความคิดเช่นนี้เองส่งผลต่อการอธิบายประวัติความเป็นมาของตนเองมากพอควรและนำไปสู่การปฏิเสธประวัติความเป็นมาชุดอื่นๆ ไปพอควร ซึ่งจะอธิบายต่อไป

ในปัจจุบัน “ชมรมเยาวชนมอญหริภุญชัย” ที่บ้านหนองตูบ้านบ่อควมและผู้ใหญ่ในหมู่บ้านหลายคนได้รับอิทธิพลจากมอญทางภาคกลาง ซึ่งสัมพันธ์กับกระบวนการกู้ชาติมอญ ทำให้เริ่มมีการนำเข้าไปใช้คำว่า “รามัญ” ขึ้นมาเมื่อช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา ชมรมเยาวชนมอญหริภุญชัยถึงกับมีการสกรีนเสื้อของโดยใช้คำว่า “ลูกรามัญ” พร้อมกับเริ่มต้นกระบวนการรื้อฟื้นอัตลักษณ์ความเป็นมอญอย่างจริงจังมากขึ้น โดยมีการไปดูงานประเพณีของชาวมอญที่จังหวัดอื่นเช่น บ้านโป่ง จ.ราชบุรี และ พระประแดง จ.สมุทรปราการ เป็นต้น ชาวบ้านบางส่วนเห็นด้วย บางส่วนไม่เห็นด้วย เพราะถือว่าคำว่า “รามัญ” ไม่ใช่คำดั้งเดิมที่ใช้เรียกมอญบ้านหนองตูเลย “เอามาใช้ ใช้ได้ที่ไหน” (สัมภาษณ์ นายจันทร์ เขียวพันธุ์, 2556)

อย่างไรก็ดี ด้วยวิกฤตทางด้านอัตลักษณ์และการขาดต้นแบบที่ชัดเจนของวัฒนธรรมประเพณีมอญที่เข้มแข็งในรอบหลายปีที่ผ่านมา เป็นเหตุผลที่ทำให้ชาวมอญบ้านหนองตูเล็งกริวัณธรรมจากมอญภาคกลางมาเป็นต้นแบบ ซึ่งเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ที่ผ่านมาได้มีการจัดงาน “วันรำลึกบรรพชนมอญและกลุ่มชาติพันธุ์ จ.ลำพูน ครั้งที่ 67” ณ วัดเกาะกลาง ต.บ้านเรือน จ.ลำพูน เมื่อวันที่ 15-16 กุมภาพันธ์ 2557 พร้อมทั้งอธิบายตัวตนว่าเป็นชาวมอญที่เป็นลูกหลานของพระนางจามเทวีตั้งแต่สมัยหริภุญชัยโดยเป็น “ชุมชนชาวมอญโบราณซึ่งมีอายุกว่า 1,400 ปีที่ยังคงมีการอนุรักษ์สืบสานศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่เก่าแก่...” (องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเรือน, 2557)²

² องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเรือน, www.banruan.org/ เข้าถึงข้อมูลวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2557.

2.3 ที่มาของชาวมอญบ้านหนองตู๋

ตลอดหลายปีที่ผ่านมา ชาวมอญบ้านหนองตู๋ตั้งคำถามกับตัวเองเสมอมาว่าพวกตนมีที่มาที่ไปจากที่ไหน อย่างไรที่กล่าวไปแล้วว่าในกรณีของพื้นที่สาธารณะชาวมอญบ้านหนองตู๋ให้ความสำคัญต่อที่มาของตนเองว่าเป็นกลุ่มชาวมอญที่สืบเชื้อสายมาตั้งแต่ในสมัยพระนางจามเทวี หรือเมื่อพุทธศตวรรษที่ 13 และปฏิเสธข้อสันนิษฐานอื่นๆ ด้วยเหตุผลหลายๆ ประการ ในที่นี้ขอถกเถียงและนำเสนอประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับที่มาของชาวมอญบ้านหนองตู๋ ดังนี้

ข้อสันนิษฐานแรก

เป็นข้อสันนิษฐานโดยชาวมอญบ้านหนองตู๋และบอกตัวเองว่า

“(พวกตน) สืบเชื้อสายมาโดยตรงจากพระนางจามเทวี... ทำพิธีบวงสรวงทำมาตั้งแต่เด็ก ทำตอนเดือน 5 พฤษภาคม แรม 2 ค่ำ... พระนางจามเทวีเป็นมอญเดินทางมาจากบ้านม้า เมืองละโว้ (ลพบุรี) มอญเดินนำหน้า เพื่อมาปรนนิบัติพระนางจามเทวี” (สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ศิริสุภา, 2555)

ภาพที่ 5.6 อนุสาวรีย์พระนางจามเทวี

ส่วนคนในท้องถิ่นเองมีตำนานพื้นบ้านเล่าว่า

“พระนางจามเทวีเป็นธิดาของเศรษฐีอินตา ส่วนมารดาไม่ปรากฏนาม ได้ประสูติ ณ บ้านหนองตู๋ โดยอยู่มาวันหนึ่งได้มีนกยักษ์คาบพระนางจามเทวีไป เมื่อบินไปใกล้กับดอยสุเทพ นกได้ทำพระนางจามเทวีตกลงมาบนดอกบัวกลางสระน้ำ ปรากฏว่าพระฤๅษีวาสูเทพพบเข้าจึงได้ใช้วิ (พัด) รับเอาไว้ ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้พระนางจามเทวี มีชื่อว่า “วี” ต่อท้าย ส่วนชื่อจริงของพระนางชื่อว่า “จาม” ด้วยที่นางเป็นผู้หญิง พระฤๅษีวาสูเทพจึงส่งพระนางจามเทวีไปยังเมืองละโว้ (ลพบุรี) โดยให้ล่องไปตาม

แม่น้ำปิง เมื่อพระนางเต็บใหญ่จึงได้เชิญกลับมาปกครองเมืองหริภุญชัยที่พระฤๅษีสร้าง
ขึ้น ในระหว่างนั้นเองได้มีชาวมอญกลุ่มหนึ่งติดตามพระนางจามเทวีมาด้วยเพื่อมา
สร้างเมืองหริภุญชัย และเป็นต้นตระกูลของชาวมอญบ้านหนองตูลี้ในปัจจุบัน”
(สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ศิริสุภา, 2555)

ตำนานข้างต้นไม่ตรงกันเสียทีเดียวกับตำนานที่ปรากฏอยู่ในตำนานจามเทวีวงศ์ โดยไม่ปรากฏ
ประวัติช่วงต้นของพระนางจามเทวี โดยอาจสรุปสั้นๆ ได้ว่า ตำนานข้างต้นเป็นตำนานพื้นบ้านที่เล่ากัน
อยู่ในกลุ่มของชาวมอญและคนเมือง

สำหรับในตำนานจามเทวีวงศ์นั้นได้ระบุเพียงว่า ฤๅษีวาสุเทพได้อัญเชิญพระนางจามเทวี หรือ
“จัมมเทวี” มาจาก “เมืองลวปุระ” พระนางเป็นอัครมเหสีของเจ้าประเทศราชในเมือง “รามัญ” ซึ่งขณะนั้น
กำลังทรงครองได้ 3 เดือน พระเจ้าจักรพรรดิทรงส่งพระนางจามเทวีพระธิดาพระนางพร้อมด้วยบริวาร
หมู่ใหญ่จำพวกละ 500 องค์กับพระมหาเถรทรงไตรปิฎก 500 องค์ ลงเรือมาตาม “แม่น้ำปิงค์” 7 เดือนจึง
บรรลุถึงเมืองนี้ ท่านวาสุเทพและท่านสุกกทนต์พร้อมด้วยชาวเมืองได้อัญเชิญพระนางจามเทวีนั่งบน
กองทองคำแล้วอภิเษก อาศัยเหตุที่พระนางนั่งบนกองทองคำอภิเษก นครนั้นจึงชื่อว่า “หริภุญไชย” (กรม
ศิลปากร, 2516: 88-89)

ด้วยตำนานข้างต้นนี้เองที่ทำให้ชาวมอญบ้านหนองตูลี้มีความเชื่อว่าพวกตนสืบเชื้อสายมาจาก
ชาวมอญที่เดินทางมาพร้อมพระนางจามเทวี ถ้าเชื่อว่าชาวมอญบ้านหนองตูลี้ไม่ใช่ชาวมอญตั้งแต่ในสมัย
พระนางจามเทวี คำถามสำคัญก็คือ ชาวมอญบ้านหนองตูลี้ได้ผนวกตำนานนี้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของ
ประวัติศาสตร์ตนเองเมื่อไหร่ เพราะอย่างน้อยที่สุด ในสมัยรัชกาลที่ 6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ หรือตรงกับ
พลตรี เจ้าแก้วนรวิรุ (พ.ศ.2454-2482) เจ้าเมืองเชียงใหม่องค์สุดท้าย ชาวมอญบ้านหนองตูลี้ได้เล่า
ตำนานพระนางจามเทวีให้กับสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพฟังแล้ว แสดงว่าอย่างน้อยที่สุดคงเริ่ม
เล่ากันตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 4-5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แต่เราก็น่าคิดเช่นเดียวกันด้วยว่า ตำนานพระ
นางจามเทวีสำหรับพื้นบ้านคงเป็นเรื่องที่แพร่หลายมาก่อนหน้านั้น เพราะตำนานเรื่องนี้ผูกโยงกับประวัติ
การตั้งเมืองหริภุญชัยหรือเมืองลำพูน และยังมีสถานที่หลายแห่งที่คนเมือง คนยอง และคนมอญต่างรับรู้
ร่วมกันว่าสัมพันธ์กับพระราชประวัติของพระนางจามเทวีและคู่ปรับสำคัญคือขุนหลวงวิลังคะ

ข้อสันนิษฐานที่ 2

ได้มาจากข้อมูลที่ปรากฏในบันทึกของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ มีชื่อว่า “อธิบาย
ระยะทางล่องลำน้ำปิง ตั้งแต่เมืองเชียงใหม่ถึงเมืองปากน้ำโพธิ์” พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ 2470 ซึ่งพระองค์ได้
เคยเสด็จมาที่บ้านหนองตูลี้ อำเภอบ้านฝาง จังหวัดลำพูน เมื่อ พ.ศ.2464 โดยได้บันทึกไว้ว่า

“ได้ออกเรือแวะที่บ้านหนองตูลี้ เป็นบ้านมอญ ได้ความว่าอพยพขึ้นมาจากทาง
ใต้ใต้สัก 3 ชั่วโมง เดิวนั้นมีมอญประมาณ 120 คน มีวัดโบราณ 2 วัด วัดดอนเรียกว่า
วัดเดิม มีพระเจดีย์ก่ออิฐฐานสี่มุม พระเจดีย์กลมลายปั้นงาม ทำนองจะเป็นวัดหลวง
อีกวัดอยู่ริมแม่น้ำเป็นวัดเกาะปฏิสังขรณ์ใหม่...

บ้านหนองตูมีนิทานเล่ากันว่าเป็นบ้านเศรษฐี ซึ่งเป็นบิดาของนางจามเทวี เดิมจะยกนางจามเทวีให้แก่บุตรเศรษฐีบ้านหนองเหวียงแต่ที่หลังกลับคำ เพราะเห็น บุตรเศรษฐีบ้านหนองเหวียงรูปชั่ว บิดาทั้งสองฝ่ายจึงวิวาทกัน...พระอินทร์จึงให้พระ วิสุกรรมมารับนางไปถวายพระฤาษีวาสุเทพ พระฤาษีชุบนางให้งามยิ่งขึ้น แล้วส่งไป ถวายเป็นธิดาเจ้ากรุงละโว้” (อ้างตาม สุรสวัสดิ์ สุสสวัสดิ์, 2543)

อาจเรียกได้ว่า บันทีกของสมเด็จพระยาตากสินมหาราชเป็นเอกสารชั้นต้นประเภทลายลักษณ์อักษรเพียงชิ้นเดียวที่พูดถึงชาวมอญบ้านหนองตู สมัยก่อนประชากรในหมู่บ้านหนองตูมีอยู่ไม่มากนัก (เทียบกับปัจจุบันก็น้อยกว่าประมาณ 5 เท่า) โดยเป็นเพียงหมู่บ้านขนาดเล็กเท่านั้น ไม่แน่ใจว่าเพราะเหตุใดสมเด็จพระยาตากสินมหาราชจึงได้แวะพักที่บ้านหนองตู อาจเป็นเพราะว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสืบค้นเรื่องราวทางโบราณคดี เพราะในครั้งนั้นพระองค์ได้มีการเสด็จไปที่วัดกุฎุดหรือวัดพระนางจามเทวีด้วย ดังนั้น เมื่อพระองค์ได้ทราบเรื่องเกี่ยวกับชาวมอญจึงทำให้ทรงสนพระทัยเพื่อสืบค้นในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของงานศึกษาด้านโบราณคดี เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าพระองค์ได้เสด็จไปเยี่ยมชมวัดโบราณสองแห่งคือ วัดเดิม และวัดเกาะ

อีกประการหนึ่งก็คืออาจเป็นเพราะวัดหนองตูเป็นวัดที่ได้รับการอุปถัมภ์จากเจ้าดารารัศมี และเป็นวัดสายธรรมยุติกนิกายก็เป็นไปได้

ส่วนตำนานที่สมเด็จพระยาตากสินมหาราชทรงบันทึกไว้นั้นพบว่ามีรายละเอียดที่ไม่ตรงกับที่ชาวบ้านในปัจจุบันเล่าไว้ แต่ก็เพียงความต่างกันในเรื่องของรายละเอียด แต่โครงเรื่องหลักๆ ยังคล้ายกันอยู่บ้างเช่นเรื่องของเศรษฐี พระนางจามเทวีอยู่บนฟ้า พระฤๅษีรับเลี้ยง และได้ส่งพระนางจามเทวีไปเมืองละโว้

อย่างไรเสีย ถ้าเชื่อว่าคำให้การของชาวบ้านที่บอกกับสมเด็จพระยาตากสินมหาราชว่า “ขึ้นมาจากทางใต้ได้สัก 3 ชั่วโมง” ถ้าเราคิดว่า 1 ชั่วโมงคนอยู่ที่ประมาณ 25-30 ปี 3 ชั่วโมงคนก็ควรราว 75-90 ปี จะตรงกับ พ.ศ.2374-89 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2367-2394) หรือตรงกับเจ้าหลวงเชียงใหม่ลำดับที่ 4 คือ พระยาพุทธวงศ์ (พ.ศ.2369-2389)

ข้อสันนิษฐานที่ 3

คนเฒ่าคนแก่บางคนที่บ้านหนองตู เช่นนางแก้ว ทาทอง อายุ 90 ปี และนายสมชัย ทาทอง อายุ 62 ปี ได้เล่าว่า “เชื่อว่าเกิดจากสงครามพม่ากับมอญทำให้มอญอพยพหนีมา มาจากการรบกัน มาอาศัยอยู่ตามริมน้ำ” (สัมภาษณ์ นางแก้ว ทาทอง และนายสมชัย ทาทอง, 2555) ส่วนนางธาตุ ศิริสุภา อายุ 84 ปี ได้เล่าว่า “พ่อแม่เล่าให้ฟังว่า มอญบ้านหนองตูมาจากหงสาวดี มาตั้งบ้าน 6 หลัง มาอยู่บ่อควาก่อน ขุดน้ำที่ไหนก็ควา หนองตูมาตั้งที่หลัง” เท่าที่สอบถามสาเหตุของต้นตระกูลทั้งปู่ย่าตายายล้วนเป็นมอญทั้งหมด แต่นางธาตุก็เล่าอีกด้วยว่า “พ่อแม่เล่าให้ฟังว่า พระนางจามเทวีเกิดวัดเกาะ ได้ฟังมาตั้งแต่เด็ก มอญเชื่อว่าเป็นลูกหลานพระนางจามเทวี ทุกปีจะไปถวาย ประมาณเดือน 5 ไปตั้งแต่เมื่ออายุประมาณ 20 ปี” (สัมภาษณ์ นางธาตุ ศิริสุภา, 2555)

ความเห็นข้างต้นสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้นายวิรัตน์ ศิริสุภา อายุ 74 ปี ได้เล่าว่า “ชาวบ้านอพยพมาจากหงสาวดี สาเหตุของการอพยพหนีสงครามมา แต่บางคนไม่รู้ มาอยู่บ่อควาแรกสุด มีบ้าน 6

หลัง แล้วตอนหลังมาขยายอยู่ที่บ้านหนองตู” (สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ศิริสุภา, 2555) นอกจากนี้ยังชาวบ้านอีกหลายคนให้ข้อมูลคล้ายๆ กันอีกเช่น นางแก้ว ทาทอง อายุ 90 ปี นายสมชัย ทาทอง อายุ 62 ปี เป็นต้น อย่างไรก็ตาม นายวิรัตน์เองก็เชื่อด้วยว่า “ชาวบ้านหนองตูสืบเชื้อสายมาโดยตรงจากมอญที่มากับพระนางจามเทวี” (สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ศิริสุภา, 2555)

ภาพที่ 5.7 ระหว่างการสัมภาษณ์ป้าธาตุ ศิริสุภา (คนขวามือ) ที่บ้านหนองตู

ในหมู่บ้านหนองตูจะมีกลุ่มคนที่มีนามสกุลที่น่าสนใจตัวอย่างเช่น โพธิหงสา ญาณหงสา ทรงหงสา เป็นต้น ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งอธิบายว่าเป็นพวกชาวมอญที่อพยพมาจากหงสาวดี แต่คนที่เป็นเจ้าของนามสกุลและชาวบ้านบางคนอธิบายว่าในสมัยก่อนนั้นชาวบ้านหนองตูมีบางคนที่ได้ไปบวชเรียนที่เมืองหงสาวดี โดยเดินทางไปทางจังหวัดตาก เข้าแม่สอด แล้วจึงไปที่เมืองหงสาวดี ภายหลังเมื่อมีการตั้งนามสกุลสมัยรัชกาลที่ 6 จึงได้ถือเอาคำว่า “หงสาวดี” เป็นส่วนหนึ่งของนามสกุล เพราะถือว่าเป็นศิริมงคลแก่ครอบครัวด้วยได้ไปบวชถึงเมืองหงสาวดี (สัมภาษณ์ นายจันทร์ เขียวพันธ์, 2555; สัมภาษณ์ นายละ ทรงหงสา, 2555)

ในวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านของชุมชนชาวมอญ กรณีศึกษากันหนองตูและบ้านบ่อควา ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ของสิรภพ จักรอด เมื่อ พ.ศ.2547 ได้สัมภาษณ์ นายทา ทรงหงสา และนายสุจิต ญาณเผือก ได้ให้ข้อมูลว่าชาวมอญบ้านหนองตูอพยพมาตั้งหมู่บ้านเมื่อ 200 ปีก่อน ระบุว่าเริ่มมีชาวมอญประมาณ 5-6 ครอบครัว โดยอพยพมาจากเมืองเมะตะมะ และเมืองหงสาวดี เดินทางเข้ามายังอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก จากนั้นจึงเข้ามาทางเมืองระแหง จังหวัดตาก และมาตามแม่น้ำปิงมาที่อำเภอป่าซางในที่สุด

ในวิทยานิพนธ์ฉบับเดียวกันนี้ สิริภพ จักรอด ได้สันนิษฐานว่าอาจสอดคล้องกับงานวิจัยสุภรณ์ โอเจริญ เรื่อง *มอญในเมืองไทย* ที่ได้ให้ความเห็นว่าชาวมอญที่ลำพูนเป็นกลุ่มที่อพยพมาพร้อมกับกองทัพพระเจ้าตากในช่วงที่เสด็จจากกระแจะขึ้นเมืองลำพูนเมื่อ พ.ศ.2517 (สิริภพ จักรอด, 2547: 26-27) นอกจากนี้แล้วยังมีงานวิจัยของวิฑูร บัวแดง ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการแพร่กระจายของชาวมอญในภาคเหนือ ซึ่งสันนิษฐานว่าชาวมอญบ้านหนองตู่และบ่อควาเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาเมื่อประมาณเดือนสี่ปีเถาะ พ.ศ.2302 ตรงกับสมัยพระเจ้ามังลองยกกองทัพไปตีเมืองมอญทำให้ชาวมอญต้องอพยพมาที่เมืองเชียงใหม่ (อ้างตาม สิริภพ จักรอด, 2547)

มีข้อเสนออีกอันหนึ่งคือ คุณเพ็ญสุภา สุขะตะ ใจอินทร์ อดีตหัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญชัย ได้นำไปใช้เป็นข้อมูลให้การใน *รายการพันแสงรุ่ง* เมื่อปี พ.ศ.2553 ว่าชาวมอญบ้านหนองตู่เป็นกลุ่มคนที่อพยพมาที่ลำพูนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ด้วยเหตุผลจากสงครามเมื่อราว พ.ศ.2358 ตรงกับสมัยพระเจ้าปดุง (เพ็ญสุภา สุขะตะ ใจอินทร์, 2553)

ข้อมูลข้างต้นก็คือว่า เมื่อ พ.ศ.2358 พระเจ้าปดุง (Bodawpaya) ได้ให้มีการเกณฑ์แรงงานมอญมาสร้างพระมหาธาตุที่เมืองเมฆกุน เพื่อให้เป็นเจดีย์สถานที่ใหญ่ที่สุดในโลก เป็นเหตุให้ชาวมอญได้รับความเดือดร้อน นอกจากนี้ยังได้มีการแต่งตั้ง “วุ่นกั” ขุนนางชาวพม่าไปเป็นเจ้าเมืองเมาะตะมะ ยังความเดือดร้อนให้กับชาวมอญมาก เพราะเที่ยวกว้านซื้อข้าวเปลือกชาวเมืองในราคาต่ำ เพื่อนำไปขายที่ย่างกุ้ง เจ้าเมืองมอญและกรรมการเมืองจึงปรึกษากันว่าจะอพยพครอบครัวไปพึ่งพระบารมีเจ้ากรุงสยาม “สมิงสอตเบา” จึงได้มีหนังสือมาแจ้งแก่พระยากาญจนบุรี ซึ่งได้รับบอกมายังกรุงเทพฯ รัชกาลที่ 2 จึงทรงมีพระกรุณารับเป็นที่พึ่ง ดังนั้น ใน พ.ศ.2358 มอญเมืองเมาะตะมะก็พร้อมใจกันเป็นกบฏและจับเจ้าเมืองกรรมการพม่าฆ่าเสีย แล้วอพยพเข้ามาจำนวนราว 40,000 คน โดยเดินทางเข้ามาหลายทางด้วยกัน ทั้งทางด่านเมืองตาก เมืองอุทัยธานี ด่านพระเจดีย์สามองค์ แขวงเมืองกาญจนบุรี (ชลธิรา สัตยาวัฒนา, 2547: 62-63)

อย่างไรก็ตาม ในที่ประชุมที่การร่างเค้าโครงประวัติศาสตร์สังเขปของหมู่บ้านหนองตู่เมื่อวันที่ 27 เมษายน 2556 นั้น ข้อเสนอข้างต้นได้รับการปฏิเสธจากชาวบ้านหนองตู่ ต่างมีมติร่วมกันว่าแนวคิดเรื่องชาวบ้านหนองตู่อพยพมาจากเมืองหงสาวดีนั้นไม่ถูกต้อง และไม่น่าเชื่อถือ ซึ่งสะท้อนถึงความคิดในการเลือกประวัติศาสตร์ที่เล่าถึงที่มาที่ไปของตนเองอย่างชัดเจน และความจริงแล้วชาวบ้านเองก็มีความไม่พอใจคุณเพ็ญสุภา สุขะตะ ใจอินทร์ เป็นเพราะให้ข้อมูลที่ขัดแย้งกับความคิดของชาวบ้านและมีปัญหาอื่นๆ กันด้วย

จากข้อมูลข้างต้น สามารถพิจารณาได้หลายประการ เช่น ข้อเสนอที่ชาวบ้านบางคนคาดหมายว่าชาวมอญบ้านหนองตู่มาจากเมืองหงสาวดีอาจถูกต้องระดับหนึ่ง แต่อาจเป็นชาวมอญบางครอบครัวเท่านั้น หรืออาจเป็นไปได้ที่ชาวมอญบ้านหนองตู่คือชาวมอญจากหงสาวดีที่อพยพเข้ามาในไทยหรือ “ทางใต้” จากนั้นจึงเดินทางขึ้นมาทางเหนือเพื่อเป้าหมายบางประการ หรืออีกกรณีหนึ่งข้อเสนอที่บอกว่าชาวมอญบ้านหนองตู่มาจากหงสาวดีเป็นความเข้าใจสับสน เพราะจริงๆ แล้วเป็นเพียงชาวบ้าน/พระที่ได้ไปบวชเรียนที่เมืองหงสาวดี เรื่องนี้ไม่สามารถหาข้อยุติได้โดยง่าย แต่ชาวมอญที่บ้านหนองตู่ครั้งหนึ่งคงต้องมีการติดต่อกับเมืองหงสาวดี

เมื่อกล่าวถึงการติดต่อกับมอญในเมืองหงสาวดีแล้ว มีหลักฐานว่าชาวมอญในเมืองหริภุญชัย สมัยพระยาจุลเสรราช เมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 15 ได้เกิดโรคระบาดขึ้นในเมืองหริภุญชัย ทำให้

ชาวเมืองหริภุญชัยต้องอพยพไปอยู่ที่เมืองสะเทิม และเมืองหงสาวดีเป็นเวลานานถึง 6 ปี หลังจากนั้น บางกลุ่มก็อพยพกลับบางกลุ่มก็อยู่ต่อ แสดงว่าชาวเมืองหริภุญชัยกับชุมชนมอญในพม่าคงมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 15 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 16 (กรมศิลปากร, 2519) ประเด็นนี้ชาวมอญบ้านหนองต๋มักพูดอ้างอิงกันเสมอ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการยืนยันว่าได้เคยมีการอพยพมาจากเมืองหงสาวดี

2.4 ตำนานเกี่ยวกับบ้านหนองต๋ม-บ่อควา

ชาวบ้านหนองต๋ม-บ่อความีตำนานที่มักใช้ในการอธิบายสถานที่อยู่หลายแห่ง ซึ่งทำให้นักถึงลักษณะของชุมชนที่อพยพเคลื่อนย้ายไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ใหม่ที่มีจะมีการอธิบายสถานที่ต่าง ๆ เชื่อมโยงเข้ากับตำนานที่คุ้นเคย นอกจากตำนานเรื่องเศรษฐีอินตาแล้ว ชาวบ้านหนองต๋มยังมีตำนานเกี่ยวกับ “เนินแม่มาย” ซึ่งเป็นเนินโบราณสถานที่อยู่ใกล้กับวัดเกาะกลาง เนินนี้ก็คือบ้านของเศรษฐีอินตาด้วย ตำนานเรื่องนี้มีหลายสำนวน เช่น

สำนวนที่ 1 ระบุว่าชาวบ้านจับปลาไหลเผือกได้แล้ว ได้มีการแบ่งกินกันทั้งหมดบ้าน แต่มีหญิงม่ายคนหนึ่งไม่ได้กินปลาไหล ไม่นานนักชาวบ้านทุกคนที่กินปลาไหลก็ได้ล้มตายลง เหลือเพียงแม่ม่ายเพียงคนเดียวเท่านั้น เนินที่แม่ม่ายผู้เดียวอาศัยอยู่จึงถูกเรียกว่าเนินแม่มายตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (สัมภาษณ์ นายจันทร์ เขียวพันธ์, 2555)

สำนวนที่ 2 มีความคล้ายคลึงกับสำนวนที่ 1 ต่างกันที่เมื่อหญิงม่ายไม่ได้กินเนื้อปลาไหลเผือก จึงโกรธแค้น สาปแช่งให้ทุกคนมีอันเป็นไป และแล้วแผ่นดินก็ยุบตัวลง ชาวบ้านทุกคนเสียชีวิต เว้นเหลือแต่บริเวณที่แม่มายยืนอยู่เท่านั้น ซึ่งมีสภาพกลายเป็นเนิน (สุกัญญา เบาเนิด, 2552)

ตำนานข้างต้นคล้ายกับตำนานปลาไหลเผือกที่ปรากฏอยู่ในสิงหนวัตกุมาร และในพงศาวดารโยนกที่พระยาประชากิจกรจักรรวบรวมจากตำนานต่าง ๆ การรับรู้ตำนานพวกนี้อาจได้มาจากจารีตในการบวชเรียนของคนทางเหนือที่ต้องมีการเรียนตำนานศาสนา ตำนานวัด และตำนานเมือง

2.5 โบราณสถานบริเวณบ้านหนองต๋ม-บ่อควา

ด้วยตำนานเกี่ยวกับพระนางจามเทวี ทำให้ชาวบ้านมีการอธิบายประวัติความเป็นมาของโบราณสถานในเขตบ้านหนองต๋มและบ่อควาว่าสัมพันธ์กับพระนางจามเทวีและถือกันว่าเป็นโบราณแบบมอญ นอกจากนี้แล้วยังมีการอธิบายด้วยว่า หลักฐานสำคัญที่สามารถพิสูจน์ร่องรอยของชาวมอญบ้านหนองต๋มได้นั้นคือ โบราณสถานและจารึกที่พบในเมืองหริภุญชัยหรือลำพูนในปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้เอง ชาวบ้านหนองต๋มและบ่อควาจึงให้ความสำคัญอย่างมากต่อโบราณที่วัดเกาะกลางเป็นพิเศษ

ในที่นี้ขอเสนอศิลปะและสถาปัตยกรรมที่พบในเขตบ้านหนองต๋ม-บ่อควา และที่พบในเขตเมืองหริภุญชัย เพื่อทำการเปรียบเทียบและชี้ประเด็นปัญหาบางประการเกี่ยวกับการตีความของชาวบ้านและนักวิชาการที่พยายามเชื่อมความสัมพันธ์ของโบราณสถานที่พบในเขตบ้านหนองต๋ม-บ่อควา ดังนี้

1) กลุ่มของโบราณสถานในเขตบ้านหนองต๋ม-บ่อควา

โบราณสถานที่พบในเขตบ้านหนองต๋ม-บ่อควาสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มพบครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 2 ตารางกิโลเมตร กลุ่มแรกคือ กลุ่มของเจดีย์หลายทำ กลุ่มที่สอง คือกลุ่มของโบราณสถานวัด

เกาะกลาง กลุ่มที่สามคือ โบราณสถานบ้านเศรษฐีอินตา กรมศิลปากรได้ดำเนินการอนุรักษ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 และได้ทำการขุดค้นขุดแต่งร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูนเมื่อ พ.ศ.2548

ภาพที่ 2.5 โบราณสถานวัดเจดีย์หมายท่า

ภาพที่ 2.6 เจดีย์วัดหมายท่า

กลุ่มที่หนึ่ง เจดีย์วัดหมายท่าตั้งอยู่ทางเข้าหมู่บ้านบ่อควา เป็นโบราณสถานที่มีแผนผังของการเป็นวัดขนาดเล็กอย่างชัดเจน ประกอบด้วยซุ้มประตูวิหารในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าไปทางทิศตะวันออก รูปแบบของเจดีย์ที่เน้นฐานรองรับองค์ระฆังเป็นทรงกลมนั้นสะท้อนถึงการได้รับอิทธิพลจากศิลปะพุกาม ส่วนลักษณะฐานชั้นล่างเป็นรูปแบบล้านนาแล้ว การผสมผสานศิลปะทั้งสองรูปแบบสะท้อนจึงเป็นไปได้ว่าเจดีย์หมายทาน่าจะมีอายุอยู่ในช่วงต้นของสมัยล้านนาเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 19-20

ภาพที่ 2.7 โบราณสถานบ้านเศรษฐีอินตา

กลุ่มที่สอง เป็นโบราณสถานบ้านเศรษฐีอินตา หรือบางครั้งเรียกว่าเนินแม่มาย แบ่งโบราณสถานออกเป็น 2 กลุ่มย่อย กลุ่มแรกเป็นโบราณสถานที่ประกอบด้วยอาคารขนาดเล็กจำนวน 7

หลังในแผ่นผนังเหลี่ยมผืนผ้าอันเดียวกัน และพบบ่อน้ำจำนวน 2 บ่อ ซึ่งทำให้ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นบ้านมากกว่าจะเป็นวัด โบราณสถานแห่งนี้ยังล้อมรอบด้วยกำแพงและมีประตูทางเข้าอยู่ทางด้านทิศตะวันตก กลุ่มที่สองเป็นฐานเจดีย์ในผังแปดเหลี่ยมขนาดใหญ่ และแท่นบูชา มีกำแพงล้อมรอบ จากหลักฐานทั้งหมดเมื่อตรวจสอบกับลวดลายปูนปั้นที่พบโดยรวมแล้วเป็นโบราณสถานสมัยล้านนา

ภาพที่ 2.8 บ่อน้ำและฐานของอาคารโบราณสถานบ้านเศรษฐีอินตา สมัยล้านนา

ภาพที่ 2.9 โบราณสถานวัดเกาะกลาง

กลุ่มที่สาม คือโบราณสถานวัดเกาะกลาง ประกอบด้วยเจดีย์ประธานทรงปราสาทยอด วิหาร อุโบสถ บ่อน้ำ แนวกำแพง และซุ้มประตูโขง โดยโบราณสถานวัดเกาะกลาง คงเป็นโบราณสถานที่ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสร้างไว้ที่เดิม เพราะทรงระบุว่าเมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระเจดีย์กลมลายป็นงาม ทำนองจะเป็นวัดหลวง

สันติ เล็กสุขุม นักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ วิเคราะห์ว่าเจดีย์ประธานวัดเกาะกลาง เป็นเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะพุกามโดยเฉพาะระบบการสร้างเสากลางองค์เจดีย์เพื่อรองรับองค์ ระฆังและมีซุ้มจะนำทั้งสี่ทิศ ดังนั้นจึงกำหนดอายุอยู่ในราวพุทธต้นศตวรรษที่ 19 ส่วนลวดลายปูนปั้นที่ ประดับองค์เจดีย์เป็นรูปของสัตว์หิมพานต์และจีนเช่น นาค มังกร และกิเลน เป็นงานช่างสมัยหลังกำหนด อายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 (สันติ เล็กสุขุม, 2538)

2) โบราณสถานสมัยทวารวดีในจังหวัดลำพูนพอสังเขป

สำหรับหลักฐานประเภทจารึกและโบราณวัตถุสถานในสมัยทวารวดีนั้นไม่พบในเขตอำเภอป่า ชาง จะพบก็เฉพาะในเขตตัวเมืองลำพูนเท่านั้น หลักฐานจารึกที่พบในเมืองทวารวดีทั้งหมดมีอายุอยู่ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 จารึกด้วยภาษามอญโบราณผสมภาษาบาลี และมีการใช้ตัวอักษรมอญที่ใช้ใน จารึกมีลักษณะคล้ายคลึงกับตัวอักษรมอญที่ใช้ในพม่าช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 ซึ่งตรงกับสมัยของพระ เจ้ากัณยสิริราช ในจารึกที่พบที่เมืองทวารวดีนั้นมีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างและปฏิสังขรณ์เจดีย์ อาคาร และพระพุทธรูปในวัดต่างๆ เช่น การสร้างเจดีย์ 3 องค์ในวัดดอนแก้วในสมัยพระเจ้าสรพวิสุทธิ ซึ่งเป็น พระนัดดาของพระเจ้าอาทิตยราช การกล่าวถึงการปฏิสังขรณ์สุวรรณจังคณเจดีย์ (วัดจามเทวี) ซึ่งหัก พังลงมาจากเนื่องจากแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ในสมัยพระเจ้าสรพวิสุทธิ เป็นต้น

ในขณะที่ตำนานจามเทวีวงศ์ได้ระบุว่าเมืองทวารวดีได้สร้างขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ 13 นั้น ถือ ได้ว่าสอดคล้องกับหลักฐานทางโบราณคดีที่ทำการขุดค้นในเขตเมืองลำพูนเก่าและบริเวณใกล้เคียงโดย รศ.ดร.ผาสุก อินทราวุธ และคณะ เมื่อ พ.ศ.2536 พบว่า ร่องรอยการอยู่อาศัยเริ่มแรกของชุมชนอยู่ บริเวณกลางเมืองคือบริเวณที่เป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัดและวัดพระธาตุทวารวดี โดยเริ่มมีการอยู่อาศัย มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 13-14 ที่สำคัญคือยังได้มีการขุดพบกวางหมอบศิลาที่วัดประตูลี้ กวางหมอบนี้ มักพบคู่กันเสมอกับธรรมจักรศิลา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนปางปฐมเทศนาของพระพุทธเจ้า สะท้อนถึงการ รับวัฒนธรรมทวารวดีจากภาคกลางเช่นที่นครปฐม

หลังจากนั้นชุมชนในเมืองทวารวดียังคงมีการอยู่อาศัยมาอย่างต่อเนื่องโดยในช่วงพุทธ ศตวรรษที่ 15-16 ได้มีการติดต่อกับพุกาม (พม่า) ดังเห็นได้จากการพบพระพิมพ์ซุ้มพุทธคยา และส่ง อิทธิพลให้กับพระพิมพ์พื้นเมืองเช่น พระรอด พระลือ พระคง เป็นต้น

ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 ถือเป็นช่วงที่เจริญสูงสุดของวัฒนธรรมทวารวดีได้ขุดพบ ภาชนะดินเผาแบบเฉพาะ ซึ่งคล้ายกับภาชนะดินเผาของพม่า และได้พบหลักฐานการติดต่อกับ วัฒนธรรมเขมรที่กำลังนับถือศาสนาพุทธมหายานซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ละโว้ ได้แก่การพบพระพิมพ์แบบ ตรีภพ พระแปด พระสิบและพระแปด เป็นต้น (ผาสุก อินทราวุธ, สันติ เล็กสุขุม และพเยาว์ นาคเวท, 2536)

3) สรุป

จากทั้งหมดที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า โบราณสถานที่พบในเขตบ้านหนองคูและบ่อควาแสดงให้เห็นชัดถึงอิทธิพลของศิลปะพุกามในหลายจุด แต่ในภาพรวมแล้วก็สะท้อนถึงลักษณะของศิลปะล้านนาที่ผสมผสานกันไปแล้ว และค่อนข้างเป็นเรื่องยากที่จะอธิบายว่าเป็นโบราณสถานที่สร้างหรือสัมพันธ์กับชาวมอญอย่างแท้จริง และไม่มีร่องรอยใดที่ชัดเจนที่บ่งบอกความสัมพันธ์กับศิลปะหรือมอญเลย

ในกลุ่มของชาวมอญที่มีลักษณะชาติพันธุ์นิยม เช่น สุกัญญา เบาเน็ด นักโบราณคดีกรมศิลปากรและนักเคลื่อนไหวในสมาคมชาวมอญ ได้มีการศึกษาถึงโบราณสถานที่พบในเขตบ้านหนองคู-บ่อควาโดยให้ความเห็นว่าโบราณสถานทั้งหมดสะท้อนถึงการที่พื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นที่ตั้งของชุมชนขนาดใหญ่ของเมืองหรือรัฐ โดยสถาปัตยกรรมที่ปรากฏสามารถสรุปอิทธิพลทางศิลปะได้ว่า “รูปแบบสถาปัตยกรรมของกลุ่มโบราณสถานวัดเกาะกลางนั้นได้รับอิทธิพลศิลปะมอญก็คงจะไม่ผิดนัก” และ “จากความเป็นมอญ ส่งผ่านพุกาม และถ่ายทอดสู่หรือรัฐ” (สุกัญญา เบาเน็ด, 2552)

ปัญหาของข้อสรุปข้างต้นคือถึงแม้ว่าโดยรูปแบบทางสถาปัตยกรรมจะมีร่องรอยอิทธิพลของศิลปะแบบพุกามในสถาปัตยกรรมที่วัดเกาะกลางก็ตาม แต่โบราณสถานทั้งหมดที่ปรากฏจัดอยู่ในสมัยล้านนาเท่านั้นคือเป็นการใช้หลักการเปรียบเทียบแบบผิดยุคผิดสมัย และก็ไม่ได้หมายความว่าผู้ที่สร้างโบราณสถานจะต้องเป็นชาวมอญ และชาวมอญบ้านหนองคูเองก็ไม่ได้มีประวัติที่ชัดเจนมากพอที่จะสืบสาวแสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่อง (continuity) ทั้งในเชิงวัฒนธรรมและศิลปะจากยุคสมัยล้านนามาถึงปัจจุบัน เพราะฉะนั้นการจะอธิบายว่าศิลปะสถาปัตยกรรมที่บ้านหนองคูมีความสัมพันธ์กับชาวมอญนั้นจึงเป็นวิธีการอธิบายภายใต้กรอบคิดชาติพันธุ์นิยมที่ต้องการชูความโดดเด่นของความเป็นมอญ

บทที่ 3

ประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของชาวมอญที่บ้านหนองดู่

การพัฒนาเข้าสู่ความทันสมัยของบ้านหนองดู่ถือเป็นปรากฏการณ์ร่วมทั่วไปที่เกิดขึ้นในเขตภาคเหนือ โดยเฉพาะในเขตลำพูนที่ค่อนข้างใกล้เคียงกับทางเมืองเชียงใหม่ทำให้กระบวนการเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างค่อนข้างรวดเร็ว แต่ก็มีข้อน่าสังเกตว่าถึงแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่ว่าจะเริ่มต้นขึ้นเมื่อเกือบ 100 ปีที่แล้ว และเร็วมากยิ่งขึ้นเมื่อราว 50 ปีที่ผ่านมาอันเป็นผลมาจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมตามนโยบายของรัฐ แต่ชุมชนก็กลับสามารถธำรงรักษาอัตลักษณ์ของตนเองเช่น ภาษา วัฒนธรรมอาหาร ได้อย่างค่อนข้างดีพอสมควร ซึ่งสะท้อนถึงเงื่อนไขบางประการในสังคม

3.1 ประวัติศาสตร์มอญบ้านหนองดู่กับวิถีชีวิตในสายน้ำ

และการล่องแพในแม่น้ำปิง

เรื่องเกี่ยวกับแม่น้ำปิงที่น่าสนใจนั้นมีอยู่ 2 เรื่องด้วยกัน เรื่องแรก เป็นข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวมอญบ้านหนองดู่ที่เคยทำอาชีพล่องแพจากเมืองเชียงใหม่-ลำพูนไปยังนครสวรรค์ ซึ่งเป็นข้อมูลที่กำลังจะหายไปไม่ก็ปี เพราะเหลือผู้สูงอายุที่จดจำเรื่องราวการล่องแพอีกไม่มาก ซึ่งทั้งหมดก็เป็น การรับฟังมาจากคำบอกเล่าของคนรุ่นพ่อที่เคยล่องแพ ไม่มีคนที่เคยล่องแพจริงๆ แล้ว ถึงอย่างนั้นข้อมูลเท่าที่เหลืออยู่ก็ช่วยให้เข้าใจถึงชนิดสินค้าจากเชียงใหม่ที่ลงมายังภาคกลางได้อีกทางหนึ่ง เรื่องที่สองคือ เส้นทางแม่น้ำปิงเป็นเส้นทางที่พระนางจามเทวีใช้เสด็จขึ้นจากเมืองละโว้มายังเมืองหริภุญชัย ชาวบ้านยังคงเล่าถึงเรื่องพระนางจามเทวีเสด็จมาตามแม่น้ำปิงอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ได้เป็นเรื่องสำคัญมาก และไม่สามารถเล่าได้เมื่อถามลงไปในรายละเอียด เพราะเรื่องที่ชาวบ้านให้ความสำคัญคือบ้านหนองดู่ในฐานะที่เป็นบ้านเกิดของพระนางจามเทวีเสียมากกว่า ดังนั้น หัวข้อนี้จึงขออธิบายเฉพาะเรื่องวิถีชีวิตในสายน้ำของชาวมอญที่เคยล่องแพในแม่น้ำปิงเท่านั้น

ชาวมอญบ้านหนองดู่มีวิถีชีวิตผูกพันกับแม่น้ำปิง เพราะหมู่บ้านหนองดู่เป็นหมู่บ้านที่ตั้งขนานไปกับแนวแม่น้ำปิงฝั่งตะวันออก ในอดีตเมื่อกว่า 50 ปีมาแล้ว เมื่อถึงช่วงต้นฤดูแล้งราวๆ เดือนธันวาคม-มกราคม ผู้ชายชาวบ้านหนองดู่บางคนจะไปล่องแพค้าขายและรับจ้างเจ้านายเชียงใหม่บ้าง และพ่อเลี้ยงเมืองเชียงใหม่บ้าง ส่วนใหญ่ถือเป็นอาชีพชั่วคราว มีเพียงบางคนเท่านั้นที่ถือเป็นอาชีพประจำทำการค้าครั้งละมากๆ เช่น พ่ออู้อยู่โต๊ด ซึ่งมีแพหลายลำและถือเป็นนายจ้าง (ตายไปนานมาแล้ว) (สัมภาษณ์ นายอำพล เล่ห์แสน, 2555)

สำหรับแพนั้น ทำจากไม้ไผ่ ใช้คนต่อแพประมาณ 4-5 คน ขนาดแพกว้างประมาณ 2 เมตร ใช้ไม้ไผ่ประมาณ 50-60 ลำท่อนยาวประมาณ 7-8 เมตร กึ่งกลางของแพผูกเป็นกระท่อมขนาดเล็กใช้ใบตองตึงมุงหลังคา เป็นที่สำหรับเก็บสินค้า หลบแดดหลบฝน และพักแรม ลักษณะของแพนั้นเหมือนกับแพที่นายบุญเสริม สาตราภัย ได้ถ่ายภาพไว้เมื่อ พ.ศ.2495 ซึ่งถือเป็นภาพการล่องแพชุดเกือบๆ สุดท้ายในแม่น้ำปิงก่อนที่จะเลิกไปเพราะมีการสร้างเขื่อนภูมิพล

เวลาไปล่องแพจะใช้คนประมาณ 3-5 คน โดยคุมที่หัวแพประมาณ 2 คน และท้ายแพจำนวน 3 คน คนไปล่องแพมักพบเครื่องรางของขลังติดตัวไปด้วยเพื่อป้องกันอันตราย โดยเฉพาะจากโจรและผี เวลาไปล่องแพจะไปกันประมาณ 4-5 ลำ หรือมากกว่านั้น มักล่องแพกันในช่วงปลายฝนจนถึงต้นฤดูแล้ง เพราะน้ำยังมากพอที่จะล่องแพได้ไม่เกิดเกาะแก่งมากจนเกินไป ขบวนแพจะล่องไปตามแม่น้ำปิงไปจนถึงนครสวรรค์ (ปากน้ำโพ) แต่เท่าที่จำได้แก่งที่กลัวกันมากที่สุดคือบริเวณแก่งสร้อย เพราะแพมีโอกาสพังจากการกระแทกเข้ากับหิน ระยะเวลาในการเดินทางจากลำพูนไปยังปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์โดยทั่วไปประมาณ 15 วัน

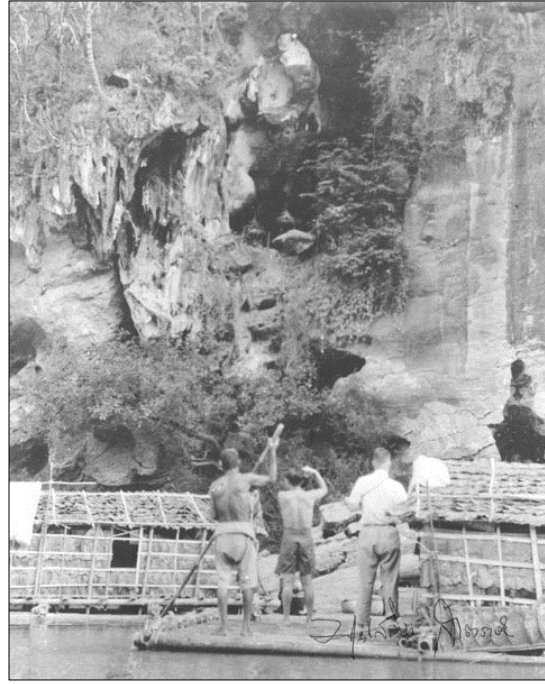
สำหรับสินค้าที่บรรทุกไปขายในแพนั้น เท่าที่สัมผัสพบว่ามีเปลือกไม้ก่อ (ไว้ใช้กินกับหมาก) เมียง (ชา) กระเทียม หอม ภาชนะดินเผา (หม้อ) และหมู (หมูเป็น) ไปขาย ส่วนเสบียงที่ชาวบ้านจะเอาไปด้วยก็จะมีข้าว ผัก ของแห้ง และเนื้อแห้ง ส่วนปลาไปจับกินระหว่างทาง (สัมภาษณ์ นายอำพล เลห์แสน, 2555)

ภาพที่ 3.1 แพในแม่น้ำปิงเมื่อ พ.ศ.2495 (ภาพโดยบุญเสริม สาดราภัย)

ภาพที่ 3.2 นายอำพล เล่ห์แสน ชาวมอญบ้านหนองตู

ภาพที่ 3.3 แพในแม่น้ำปิงเมื่อ พ.ศ.2495
(ภาพโดยบุญเสริม สาตราภัย)

เมื่อขายสินค้าหมดแล้ว ขากลับจะซื้อเกลือ ถือเป็นสินค้าอันดับต้นที่ต้องนำกลับมา กะปิ ปลา ร้า ปลาแห้ง ขนมะปี้ยะ และนำเงินกลับมา โดยเดินเท้าหาบของกันมาจากนครสวรรค์กลับมาที่เชียงใหม่ ใช้เวลาเดินทางประมาณ 19-20 วัน ขึ้นอยู่กับผีเท้า ถึงการเดินทางขากลับจะไม่ยาก เพราะคนที่ล่องแพต่างชำนาญเส้นทางดี แต่สิ่งที่น่ากลัวคือไข้ป่า ซึ่งมักคร่าชีวิตของนักล่องแพที่เดินป่ากลับมาเสมอ นอกจากนี้ นายวิรัตน์ ศิริสุภา ยังได้เล่าให้ฟังว่าพี่ชายต้องตาย เพราะกินลาบปลา ซึ่งเป็นสาเหตุการตายอันดับต้นๆ อีกอันหนึ่ง เวลาตายกลางป่าจะชุดหลุมฝัง เพราะไม่มีเวลาเผา

นอกจากนี้ยังต้องระวังขโมยटकปล้นระหว่างทาง โดยเฉพาะที่เกินกับแม่พริก จังหวัดลำปางเป็นจุดที่มีโจรชุม เพราะเป็นทางเปลี่ยว ชาวบ้านกลัวโจรปล้นเงินจึงเอาเงินซ่อนในบุงหรือที่ทำจากใบตองบ้าง หรือเก็บรวมไว้กับอาหาร แต่โดยมากแล้วจะเก็บเงินใส่กระบอกไม้ไผ่ที่ทำขึ้นโดยเฉพาะ ในสมัยก่อนเงินที่ได้จากการค้าขายเป็นเงินแท่งก็มีรายได้ต่อคนต่อการเดินทางไปหนึ่งครั้งประมาณ 40 กว่าแท่ง และมีแลกเอาเป็นเงินสดแดง ซึ่งสามารถร้อยติดกับเอวกลับมาได้ สำหรับเงินแท่งนั้นชาวบ้านจะแลกเอามาทำสลุบคือขันน้ำเงิน และบางคนก็เอามาตีทำเป็นเข็มขัด

นายอำพล เล่ห์แสน เล่าให้ฟังว่า การล่องแพถือเป็นอาชีพชั่วคราวทำเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งว่างเว้นแล้วจากการไร่ทำนา มีบางครอบครัวที่ทำเป็นอาชีพหลักเช่น นายน้อย ท้ายนาว่า และพ่ออ้อยโต๊ด ซึ่งถือเป็นคนล่องแพในระดับนายจ้างให้คนในหมู่บ้านไปล่องแพ จำได้ว่าพ่ออ้อยโต๊ดเป็นคนที่สักหมึกถึงเอว ซึ่งผู้ชายชาวมอญสมัยก่อนนั้นนิยมสักกัน เพื่อแสดงความเป็นชายและป้องกันภัยต่างๆ

อาชีพล่องแพได้เลิกไปเมื่อราวปี พ.ศ.2495 เมื่อรัฐเริ่มต้นดำเนินการสร้างเขื่อนภูมิพล ส่งผลทำให้ในไม่ช้าไม่สามารถล่องแพได้อีก เพราะได้มีการปิดกั้นแม่น้ำปิง จนกระทั่งใน พ.ศ.2507 เมื่อเขื่อนภูมิพลสร้างแล้วเสร็จ การล่องแพของชาวมอญบ้านหนองตูก็ได้ปิดฉากลงเป็นเพียงตำนานที่หลงเหลืออยู่

ในความทรงจำเท่านั้น (สัมภาษณ์ นายอำพล เลห์แสน, 2555; สัมภาษณ์ นายจันทร์ เขียวพันธุ์, 2555; สัมภาษณ์ หลวงพ่ออวยชัย ประทีปทอง, 2555)

3.2 อาชีพหลักของชาวมอญบ้านหนองตูในอดีต

ชาวมอญบ้านหนองตูในอดีตมีอาชีพหลักๆ คือ การทำประมง การทำนาทำไร่ การทำขนมจีน และการทำข้าวควบ (ข้าวเกรียบว่าว) โดยทำกันเกือบทุกบ้าน เป็นอาชีพที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ จนเมื่อประมาณ 30-40 กว่าปีที่ผ่านมา เมื่อเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ชาวบ้านเน้นการออกไปทำงานนอกหมู่บ้านเพื่อให้ได้เงินเพิ่มมากขึ้น เพื่อมาใช้จ่ายเป็นค่าเล่าเรียนของลูกหลาน การสร้างบ้านใหม่ และซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ซึ่งเป็นผลมาจากที่ไฟฟ้าเริ่มเข้ามาในหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ.2510 ทำให้อาชีพและระบบเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อมีการตั้งนิคมอุตสาหกรรมลำพูน เมื่อ พ.ศ.2522 และการเติบโตของเมืองเชียงใหม่ได้ดึงดูดคนในหมู่บ้านให้เข้าไปทำงานมากขึ้น ต่อไปนี้ขอเสนออาชีพดั้งเดิมของชาวมอญบ้านหนองตู ซึ่งปัจจุบันถึงจะมีการทำอาชีพเหล่านี้อยู่แต่ก็มีการปรับเปลี่ยนและบางบ้านก็ได้เลิกทำไปแล้ว ดังนี้

1) การทำประมง

เนื่องจากที่ตั้งของหมู่บ้านหนองตูนั้นได้ติดแม่น้ำปิง จึงเป็นอาชีพหลักในการที่ชาวบ้านจะหาปลามาเลี้ยงครอบครัว และขาย หรือนำมาหมักขายเป็นปลาร้า ให้กับคนต่างถิ่น นายจันทร์ เขียวพันธุ์ ได้เล่าให้ฟังว่า ชาวมอญเป็นพวกที่ชอบหาปลาและกินปลา ตั้งแต่เด็กคุณลุงกินปลามาตลอด วิธีการแรกคือ การนั่งตกเบ็ดกลางวัน กลางคืนเป็นการปักเบ็ด ไปปักตอนเย็นแล้วไปเก็บประมาณตีสี่หรือตีห้า และอาจมีการตรวจตอนเที่ยงคืนสักครั้งหนึ่ง ช่วงนี้จะเป็นการจับปลาหน้าน้ำ

วิธีการที่สองคือ การส่องปลา โดยใช้โคมไฟ (โคมบ๊อง หรือ ตะเกียงน้ำมันก๊าด) แล้วตะขอมัดเอา มือขวาถือตะขอมจับปลา ส่องปลาเป็นช่วงน้ำลด วิธีที่สามคือ การ “ยูจิบ” ทางอีสานเรียกว่า “จิบ” ภาคกลางเรียกว่า “โพงพาง” โดยในแม่น้ำปิงนิยมใช้ในช่วงหน้าน้ำลด ประมาณช่วงออกพรรษาประมาณเดือนพฤศจิกายน พอน้ำจะลดจะมีการเตรียมไม้ไผ่ลวกเล็กๆ แหลมปลาย ถ้าน้ำประมาณ 1-2 เมตรจะใช้ไม้ลวกปักลงไปในทราย จะปักห่างๆ ให้มันส่าย ปลา มันจะเลาะไปตามทางตรงไปเป็นช่องว่าง จะเอาจิบไปปัก ซึ่งจิบทำจากไม้ไผ่ปักเป็นลำ ตรงกลางที่เป็นช่องว่างระหว่างแนวไม้ไผ่จะเป็น “จิบ” ซึ่งเป็นตาข่ายสำหรับการตกปลาให้เข้า บริเวณตรงจิบจะเป็นมีเชือก 5 เส้นเพื่อให้รู้ว่าปลารอดมาเข้าไปในจิบ ถ้าปลาเข้ามาจะสะบัดปากจิบเพื่อปิดไม่ให้ปลาออกมาได้อีก การอยู่จิบครั้งหนึ่งจะอยู่กันประมาณ 5 – 10 คน ฝากันคนละหลัง จะไปช่วงกลางคืน จิบ 1 ปากจะอยู่กัน 1 คน ปลาจะเข้ามาประมาณตี 1-2

อีกวิธีการหนึ่งคือการยกยอ ในช่วงหน้าน้ำ จะมีการยกยอกันซึ่งปลาสมัยก่อนชุมมาก บางครั้งถึงกระโดดใส่เรือ การยกยอได้ปลาเยอะจนไม่รู้จะเอาไปไหน ปลาตัวเล็กจะเอาไปทำปลาร้า ปลาตัวใหญ่ขาย ถ้าขายไม่หมดจะเอาไปทำปลาแห้ง เป็นการย่างให้แห้งและเอาไปรมควันซึ่งจะทำให้ไม่ให้เสีย วิธีการเอาปลาไปจะเอาไปด้วยการร้อยในตอก พวงละประมาณ 5 สต – 1 บาท (สัมภาษณ์ นายจันทร์ เขียวพันธุ์, 2555; สัมภาษณ์ นายสมชัย ทาทอง, 2555)

ปัจจุบันชาวบ้านไม่ได้จับปลากันแล้ว เพราะเมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมาได้มีการสร้างเขื่อนกันแม่น้ำปิงใกล้กับบ้านหนองตู และชาวบ้านได้เปลี่ยนวิถีชีวิตด้วยการไปซื้ออาหารแทนเป็นส่วนใหญ่ เพราะไม่มีเวลาและต้องทำงานรับจ้าง

2) การทำไร่ทำนา

ชาวบ้านหนองตูมีอาชีพทำนาและทำไร่เป็นหลัก ในสมัยก่อนชาวบ้านหนองตูใช้ระบบการทำนาดำ วิธีการทำนาเริ่มต้นด้วยการไถนา ซึ่งใช้ผานไถมาเกลี่ยให้เสมอกันโดยใช้วัวและใช้ควาย ขึ้นตอนต่อมาคือการหว่านกล้าไว้ก่อนประมาณ 1 เดือน ซึ่งตกอยู่ในช่วงเดือนมิถุนายน จากนั้นจึงถอนกล้าไปดำนาในเดือนสิงหาคม และดูแลข้าวไปจนถึงช่วงเก็บเกี่ยว โดยชาวบ้านจะเริ่มต้นเกี่ยวข้าวกันในเดือนพฤศจิกายน

คนในตระกูลเก่าๆ และมีลูกหลานมากมักจะมีที่ดินเยอะ ในสมัยก่อนแต่ละครอบครัวมีมากกว่า 10 ไร่ ต่อมาในระยะหลังราว 30-40 ปีที่ผ่านมาเมื่อคนมีมากขึ้นและไม่สามารถขยายที่นาได้อีก เมื่อมีลูกมีหลานมากขึ้นทำให้ต้องแบ่งที่นากัน โดยเหลือประมาณ 2-3 ไร่ ซึ่งค่อนข้างพอกิน แต่จะให้ดีต้องปลูกประมาณ 5 ไร่จึงจะพอกินตลอดทั้งปี

ตอนหลังเมื่อเศรษฐกิจเกิดการเปลี่ยนแปลงเมื่อประมาณ 30-40 ปีก่อน ชาวบ้านต้องใช้เงินมากขึ้นทำให้ชาวบ้านหนองตูบางคนต้องไปรับจ้างทำนา ซึ่งได้ค่าจ้างประมาณ 12 บาท โดยไปรับจ้างชาวยองที่หมู่บ้านใกล้บ้านหนองตู เช่น บ้านเหล่าพระเจ้าตาเขียว เป็นต้น

ส่วนพืชไร่ที่ชาวบ้านปลูกได้แก่ ไร่อ้อย ถั่วฝักยาว ข้าวโพด ฝักกาด (ฝักกวาดตุง) หัวไชเท้า และพริก ซึ่งเป็นการปลูกเพียงเพื่อพออยู่พอกินเท่านั้น เพราะราคาไม่ดีมากและปลูกในพื้นที่ไม่กว้างมากนัก ส่วนมากจะปลูกกันในเขตบ้านบ่อควาสังเกตได้จากชื่อหมู่บ้านเดิมที่เรียกว่าบ้านไร่ ทั้งนี้เพราะบริเวณบ้านบ่อควาเป็นพื้นที่ดอยค่อนข้างอยู่ห่างจากลำน้ำปิง (สัมภาษณ์ นายจันทร์ เขียวพันธุ์, 2555; สัมภาษณ์ นางธาตุ ศิริสุภา, 2555; สัมภาษณ์ นางสาว เลห์แสน, 2555)

ภาพที่ 3.4 ครกมองสำหรับดำข้าวเพื่อเอาไปแบ่งไปทำขนมจีน

3) การค้าขายขนมจีน

ขนมจีน หรือในภาษามอญเรียกว่า “คะน่อม” ทำจากข้าวเจ้าเอามาผ่านกรรมวิธีจนได้เส้นขนมจีน ในสมัยก่อนชาวมอญบ้านหนองตูมมีอาชีพทำขนมจีนเช่นเดียวกับชาวมอญที่อยู่บ้านบ่อควา บ้านกอกโชค และบ้านหนองครอบครัว แต่ปัจจุบันชาวมอญที่บ้านหนองตูมหันไปทำอาชีพอื่นเกือบหมดแล้วเหลือเพียงครอบครัวเดียวเท่านั้นที่ยังคงทำขนมจีนอยู่ในหมู่บ้าน

คนเฒ่าคนแก่เล่าให้ฟังว่า เมื่อก่อนบางครอบครัวจะตื่นแต่เช้ามีดประมาณตี 4-5 เพื่อหาบขนมจีนไปขายหลายที่เช่น บ้านสามเสา ตลาดป่าซาง เป็นต้น บางบ้านหาบวัตถุดิบไปผลิตใกล้ถึงบ้านแม่ถอ จอมทอง ก็มีเช่นกัน ซึ่งเป็นการบรรทุกใส่รถไปขาย

ขนมจีนที่หาบไปขายจะไปแลกข้าวเปลือกมาเก็บไว้กิน เพราะข้าวที่ปลูกได้มักไม่พอกินตลอดทั้งปี เมื่อ 60 ปีที่แล้วนางลำดวน ศิริสุภา เล่าให้ฟังว่า ขนมจีน 1 กิโลกรัมจะแลกข้าวเปลือกได้ 2 กิโลกรัม หรือ 1 เป้าะ/หาบสามารถแลกข้าวเปลือกได้ประมาณ 2 หาบ ยายหาบขนมจีนขายจนอายุประมาณ 40 กว่าปีจึงเลิกขายไป (สัมภาษณ์ นางลำดวน ศิริสุภา, 2555; สัมภาษณ์ นางสาว เลห์แสน, 2555)

ภาพที่ 4.5 ข้าวควนตากอยู่บนตะแกรงไม้ไผ่ที่บ้านนางสาว เลห์แสน

ภาพที่ 3.6 ข้าวควนที่ปิ้งแล้วพร้อมขาย

4) การค้าขายข้าวควน

ข้าวควน หรือ “โกรักเกรียก” มีลักษณะคล้ายกับข้าวเกรียบว่าวทางภาคกลาง โดยทำจากข้าวเหนียวผสมน้ำตาลปี๊บ ข้าวเหนียวจะซื้อจากบ้านเหล่าพระเจ้าตาเขียว น้ำตาลปี๊บซื้อจากป่าซาง มักทำในช่วงฤดูแล้ง เพราะต้องตากแดด แต่สมัยหลังในช่วงฤดูฝนก็ทำ เพราะได้กลายเป็นอาชีพหลักของบางครอบครัวเช่นครอบครัวของนางสาว เลห์แสน เป็นต้น

ในสมัยก่อนหาบไปขายครั้งละ 400-500 แผ่น มักไปขายที่กาดบ้านสามหลัง ที่ตัวเมืองลำพูน ขายที่เชียงใหม่บ้าง การขายขนมจีนไม่เหมือนกับการขายข้าวควน คือขนมจีนเป็นการขายแบบแลกเปลี่ยนเอาข้าวเปลือก แต่ข้าวควนจะเป็นขายแลกเอาเงินมา ทั้งนี้เพราะวัตถุดิบที่ใช้ทำข้าวควนต้องซื้อหามา

ปัจจุบันการทำขนมจีนและข้าวควบเหลือเฟียงไม่กี่ครอบครัวเท่านั้นที่ยังคงทำอยู่ เพราะส่วนใหญ่ได้หันไปทำอาชีพอื่นกันแล้ว ยกเว้นบ้านของนางสาย เลห์แสน ที่ยังคงทำอยู่ ตลาดรับซื้อหลักในเวลานี้คือหมู่บ้านชาวกะเหรี่ยงในจังหวัดลำพูนที่มักซื้อเอาไปกินและทำบุญ

5) การเลี้ยงครั่ง และลำไย

ในอดีตตามริมฝั่งแม่น้ำปิง และพื้นที่ที่เป็นสวนลำไยทุกวันนี้ ชาวบ้านหนองตูจะเก็บครั่งเป็นอาชีพเสริม ในช่วง พ.ศ.2500-2510 ชาวบ้านเลี้ยงกันมากหลายครอบครัว วิธีการในการเลี้ยงครั่งคือ แรกเริ่มชาวบ้านจะเอาเชื้อครั่งไปเกาะกับต้นจำปา (ก้ามปู) มักเก็บกันในฤดูแล้งราวเดือนธันวาคม โดยจะพินกึ่งต้นจำปาลงมา และใช้มีดลอกครั่งจากกิ่ง ในหมู่บ้านหนองตูมีผู้รับซื้อครั่งคือป่าทองอิน ซึ่งจะส่งครั่งไปขายที่ตัวเมืองลำพูนและถูกส่งต่อไปที่กรุงเทพฯ อีกทอดหนึ่ง ราคาซื้อขายในตอนนั้นอยู่ที่ประมาณกิโลกรัมละ 10-20 บาทขึ้นอยู่กับสภาพของครั่งและราคาตลาด บางครั้งมีเหมือนกันที่ชาวบ้านเอาขนมจีนไปแลกกับครั่งของคนต่างหมู่บ้านเพื่อเอามาขาย (สัมภาษณ์ นางแก้ว ทาทอง และนายสมชัย ทาทอง, 2555)

เมื่อกว่า 30 ปีที่แล้ว ราคาลำไยดีกว่าราคาครั่งมาก ชาวบ้านจึงตัดต้นจำปาทิ้งเพื่อปลูกลำไย เพราะถ้าเลี้ยงครั่งไปด้วย ครั่งจะปลิวเลอะผลลำไย ทำให้ราคาไม่ดี สาเหตุประการหลักที่ชาวบ้านหันมาปลูกลำไยกันในช่วงนั้น เพราะต้องการเงินมาใช้จ่ายมากขึ้นทั้งค่าเล่าเรียนของลูก (ซึ่งเป็นปัญหาทุกหมู่บ้านที่ผู้วิจัยพบจากการสัมภาษณ์หลายหมู่บ้านในประเทศที่ต้องหาเงินให้มากขึ้นเพื่อมาส่งลูกเรียน) และต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น (สัมภาษณ์ นายจันทร์ เขียวพันธุ์, 2555; สัมภาษณ์ นายอำพล เลห์แสน, 2555)

3.3 ประเพณี และพิธีกรรม

ในชุมชนบ้านหนองตูมีพิธีกรรมในรอบปีอยู่หลายพิธี ผู้วิจัยขอแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลักคือ พิธีกรรมเกี่ยวกับงานบุญทางพระพุทธศาสนา และพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับวิญญาณบรรพบุรุษ ในที่นี้จะขอเสนอเฉพาะพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับวิญญาณบรรพบุรุษ ได้แก่ การบวงสรวงเจ้าแม่จามเทวี การลอยหะมด และการเลี้ยงผีเมง เพราะเป็นพิธีกรรมที่สะท้อนความสัมพันธ์ในเชิงประวัติศาสตร์ในสมัยทวารวดี ได้แก่ การบวงสรวงเจ้าแม่จามเทวี และการลอยหะมด และความสัมพันธ์ในแง่ของพิธีกรรมของกลุ่มมอญ-เขมรคือ การเลี้ยงผีเมง ที่มีความใกล้เคียงกับการเลี้ยงผีเมดของชาวเขมร

1) การบวงสรวงเจ้าแม่จามเทวี

ชาวมอญบ้านหนองตู-บ่อควาจะมีพิธีบวงสรวงเจ้าแม่จามเทวี ซึ่งในอดีตจะเป็นเพียงพิธีเล็กๆ เท่านั้นที่โบราณสถานที่เรียกกันว่าเนินเศรษฐีและวัดเกาะกลาง เพราะถือกันว่าเป็นบ้านของเจ้าแม่จามเทวี การบวงสรวงจะทำการในเดือนกุมภาพันธ์ (เดือน 4 ของมอญ เดือน 5 ของคนเมือง และเดือน 2 ของภาคกลาง) เหตุที่ชาวบ้านทำพิธีบวงสรวงเพราะต่างเชื่อกันว่าพวกตนสืบเชื้อสายมาจากชาวมอญในสมัยพระนางจามเทวี และยังเป็นการทำความเคารพบรรพบุรุษด้วย

แต่นับตั้งแต่ พ.ศ.2525 เป็นต้นมาที่มีการสร้างอนุสาวรีย์พระนางจามเทวีที่กลางเมืองลำพูน ในปีนั้นทางจังหวัดเมื่อทราบว่ามีชาวมอญอยู่ที่บ้านหนองตูและบ่อควาจึงได้มีการเชิญไปพ่อนถวายเจ้าแม่

จามเทวี รูปแบบในการฟ้อนสมัยนั้นยังไม่ได้มีการเด่นเป็นระเบียบมากเมื่อเทียบกับทุกวันนี้ ในงานจะมีการกล่าวคำบวงสรวงเจ้าแม่จามเทวีด้วยภาษามอญ ซึ่งในสมัยก่อนนั้นจะมีหนานมี หรือนายบุญมี ศรีสถิตย์ธรรม (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) จะเป็นผู้อ่านภาษามอญ จนในสมัยหลังเมื่อลู่หนานมีแก่มาจึงเป็นหน้าที่ของคนรุ่นลูกหลานที่ยังพอจะอ่านภาษามอญได้คือนายวสันต์ ทำยนาว่า ซึ่งมีอายุเพียง 20 ปี เพราะเป็นลูกศิษย์เพียงคนเดียวที่หนานมีสอนภาษามอญจนประสบความสำเร็จ (สัมภาษณ์ นายอดุลย์ ทำยนาว่า และนายวสันต์ ทำยนาว่า, 2555)

จากการสัมภาษณ์ชาวมอญในบ้านหนองดู่หลายคน เล่ากันว่าเป็นประเพณีที่ทำกันมานานมากแล้ว แต่ผู้เขียนก็ไม่แน่ใจนักว่านานเท่าไร และเป็นประเพณีประดิษฐ์ขึ้นใหม่หรือไม่ เพราะหากวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ถ้าเชื่อว่าเป็นกลุ่มชาวมอญที่อพยพเข้ามาใหม่ตามหลักฐานที่ปรากฏในบันทึกของสมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพ และตามประวัติศาสตร์บอกเล่าอีกชุดหนึ่งที่บอกว่าอพยพมาจากเมืองหงสาวดีแล้ว พิธีกรรมการบวงสรวงก็คงเป็นประเพณีประดิษฐ์ใหม่ของชุมชนที่ต้องการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับสถานที่ที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานเมื่อนานมาแล้ว

2) การลอยหะมด

ชาวมอญบ้านหนองดู่และนักวิชาการจากภายนอกเช่น เพ็ญสุภา สุขะตะ ไจอินทร์ (2553) มักอธิบายว่าประเพณีลอย “หะมด” ว่าเป็นร่องรอยที่แสดงถึงความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมของชาวมอญบ้านหนองดู่กับประเพณีการลอยประทีปของชาวมอญสมัยทมิฬที่ปรากฏอยู่ในตำนานมูลศาสนา โดยนัยจึงหมายความว่าชาวมอญบ้านหนองดู่คือชาวมอญสมัยทมิฬชุนั้นเอง

ประเพณีลอยหะมดจะทำการในเดือน 1 ของมอญ (พฤศจิกายน) ในพิธีประกอบด้วยการลอยหะมดคือการลอยไฟ (ประทีป) และการบูชาจิ้งจอกหรือการบูชาเรือ ชาวบ้านหนองดู่อธิบายว่าการลอยหะมดเป็นประเพณีที่สืบกันมาตั้งแต่สมัยโบราณเมื่อครั้งที่มิโรคหะบาตในเมืองทมิฬชุน จนทำให้ต้องอพยพไปยังเมืองสะเทิมและเมืองหงสาวดี ครั้น 6 ปีหลังจากโรคระงับ ชาวมอญบางกลุ่มได้เดินทางกลับมา เพื่อเป็นการระลึกถึงญาติที่อยู่ยังเมืองหงสาวดี จึงทำการลอยข้าวของเครื่องใช้ พร้อมทั้งบูชาเทียนไปหาญาติ

นอกจากนี้ ในพิธีชาวมอญบ้านหนองดู่-บ่อควาจะช่วยกันทำ “สะเปา” หรือกระทงขนาดใหญ่ เพื่อไปลอยเคราะห์ร่วมกันบริเวณท่าน้ำปิง ภายในสะเปาจะมีเสื้อผ้า ข้าวของเครื่องใช้ ข้าวตอก ดอกไม้ และรูปเทียน ทั้งนี้ก่อนที่จะปล่อยสะเปาจะมีการสวดโดยพ่อนาน (มัททายกวัด) และตามบ้านต่างๆ จะมีการก่อเจดีย์ทรายที่หน้าบ้านด้วย (เหมือนพิมพ์ สุวรรณภาศ, 2550; สัมภาษณ์ นายอำพล เลห์แสน, 2555; สัมภาษณ์ นายจันทร์ เขียวพันธุ์, 2555)

3) การเลี้ยงผีเมง (หะลกโมน)

ในอดีตชาวมอญที่บ้านหนองดู่ทุกบ้านจะนับถือผีเมงหรือเรียกว่า “หะลกโมน” คือผีบรรพบุรุษ มีเป้าหมายเพื่อบูชาบรรพบุรุษและรักษาอาการป่วยที่เกิดจากผีกระทำ รวมถึงเป็นพื้นที่ของการเรียนรู้จารีตและจริยธรรมทางสังคม ผีโมนจะอยู่ที่เสาผีบนบ้าน ซึ่งจะมีเฉพาะบ้านของต้นผี คนที่ทำหน้าที่เป็นต้นผีจะมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดพิธีต่างๆ ที่เกี่ยวกับผีปู่ย่า เช่น การเลี้ยงผีประจำตระกูล และการดูแล

คนในตระกูลไม่ให้ทำผิดข้อห้าม นอกจากนี้ยังมีกฎว่าผีเมงหรือผีมอญจะอยู่กับผู้ชาย ไม่อยู่กับลูกหลานที่เป็นผู้หญิง ผู้ชายจะทำหน้าที่ในการสืบต่อผี และต้องเป็นลูกคนโตเท่านั้น (กนกกร)

ภาพที่ 3.7 การฟ้อนผีเมง (วิภาดา เพชรโชติ, 2551)

ขั้นตอนในการเลี้ยงผีเมงนี้ได้มาจากการสัมภาษณ์นายอำพล เลห์แสน (2555) และบทความเรื่องฟ้อนผีมอญของชาวมอญบ้านหนองตูและบ้านบ่อควา ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนของวิภาดา เพชรโชติ (2551) มีรายละเอียดดังนี้ ปกติการเลี้ยงผีเมงของชาวบ้านหนองตูและบ่อควาจะเลี้ยงผีเมงกันทุกปีตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงก่อนวันเข้าพรรษา ห้ามทำในวันพระ วันพุธ และวันอัปมงคลงานพิธีจะแบ่งออกเป็น 2 วันคือ วันเตรียมหรือวันดา เพื่อสร้างปะรำและเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ วันที่สองเป็นวันประกอบพิธีซึ่งมีแบบครึ่งวันกับแบบเต็มวัน

ในวันดา ลูกหลานจะไปบอกกล่าวผีบรรพบุรุษหรือผีปู่ย่าให้ทราบว่าจะมีการทำพิธีฟ้อนผีมอญขอให้ผีปู่ย่ามาร่วมงาน จากนั้นลูกหลานหรือ “ลูกผี” ก็จะมาช่วยกันทำเครื่องบวงสรวงต่างๆ และสร้างผามหรือปะรำพิธี

ในวันประกอบพิธี ช่วงเช้ามีขั้นตอนคือ โต้ (ผู้ดำเนินพิธี) จะยกยกขันครูขึ้นบูชา และถวายขันผีปู่ย่าของตระกูล (ตันผี) ขึ้นบูชา จากนั้นโต้จะรำดาบรอบต้นแก้วและพรมน้ำสัมน้อยที่เสาเอก โต้จะเดินออกจากผามเพื่อทำพิธีปัดพยาธิหรือเสนียดจัญไรด้วยการใช้ดาบพาดผ่านศีรษะจนถึงปลายเท้าและนำปลายดาบชี้ไปที่กระดัง จากนั้นจะต่อด้วยพิธีตัดต้นกล้วยเพื่อทำลายความชั่วร้าย เมื่อพิธีทุกอย่างเสร็จลูกผีปู่ย่าจะนำผู้ป่วยไปอาบน้ำและแต่งตัว และทำพิธีเรียกวิญญาณด้วยการจับผู้ป่วยโยกไปมาและลูกผีช่างฟ้อนจะนำหมากพลูวางลงบนศีรษะ และผู้ป่วยและโต้จับผ้าหยาตหะห่วยโยกไปมาตามจังหวะเพลงจนกว่าผีปู่ย่าของผู้ป่วยจะเข้าสิง พิธีกรรมสุดท้ายในช่วงเช้าคือโต้ดูขาไก่เพื่อทำนาย โดยถ้านิ้วไก่แยกออกจากกันแสดงว่าคนในตระกูลไม่มีความสามัคคีกัน ถ้านิ้วไก่ติดกันแสดงว่าคนในตระกูลมีความรักใคร่กัน

ภาพที่ 3.8 ศาลผีบรรพบุรุษ หรือ ศาลผีโมน

พิธีในช่วงบายพิธีเริ่มต้นด้วยการให้ตัวแทนลูกผีปู่ย่าพร้อมกับลูกผีข้างพ่อนคนหนึ่งเข้าไปนั่งในผาม จากนั้นโต้งจะพอนดาบสองมือให้ตัวแทนผีปู่ย่าถือด้วยเครื่องบวงสรวง จากนั้นจะเป็นการป้อนข้าวเหนียวกับปลาแห้งให้กับลูกผีปู่ย่า พิธีต่อมาคือการเล่นผีนางทั้งสองทั้งสามด้วยการบวงสรวงอาหารให้ ต่อมาโต้งจะเล่นผีนางน้อยคือการอาพวงมาลัยไปคล้องคอให้กับผู้ชาย จากนั้นตัวแทนผีปู่ย่ากับผู้ปวยจะนั่งในผาม ผู้ปวยจะส่งปลาแห้งให้โต้งคาบไปเก็บ

จากนั้นตัวแทนลูกผีและผู้ช่วยจะเอาของไปไหว้ผีปู่ย่าที่หอผี (บ้านขนาดเล็กที่สร้างให้ผีปู่ย่าอาศัย) โดยโต้งจะพอนดาบนำหน้าขบวน ตามด้วยตัวแทนลูกผีปู่ย่าซึ่งถือหม้อผีปู่ย่า ผู้ช่วยถือขันผีปู่ย่า และคณะลูกผีข้างพ่อนเดินตามขบวน เมื่อไหว้เสร็จจะเล่นน้ำสงกรานต์ มีการชนไก่ และการเลี้ยงผีขันโตกด้วยการบวงสรวงอาหาร ต่อด้วยพิธีทำไร่ซึ่งเป็นการเดินไปหาทำเลเพื่อปลูกพืชพันธุ์ และมีการสร้างคลองข้าง จากนั้นจะเป็นพิธีกรรมย่อยๆ คือการจุดกระบอกไฟ การดูหยดน้ำตาเทียนเพื่อทำนายความสามัคคี สุดท้ายคือการถ่อเรือโดยนำของที่อยู่ในผามทุกอย่างมาใส่โตกโดยสมมติว่าเป็นเรือ จากนั้นใช้ไม้ไผ่ยาวๆ มาทำเป็นไม้ถ่อเรือไปจนถึงดอกแก้ว แล้วถอนต้นแก้วขึ้นถือเป็นอันเสร็จพิธีการเลี้ยงผีโมน

นอกจากนี้แล้วถ้ามีการผีดผีก็จำเป็นจะต้องเลี้ยงผีโมนด้วย โดยที่จะมีการเรียกให้ “ลูกผี” คือลูกหลานมารวมกันเพื่อขอขมาด้วยการเต้น ตัวแทนของผีโมนจะอยู่ในหม้อ โดยมีกระบอกไม้ไผ่จำนวน 12 กระบอก และใส่ดอกไม้ในกระบอกไม้ไผ่นั้น ลูกผีทั้งหมดและญาติจะต้องไปทำพิธีที่บ้านของลูกคนโตที่เก็บหม้อที่บรรจดวงวิญญาณของผีโมนไว้

ปัจจุบันการเลี้ยงผีได้เปลี่ยนไปมาก โดยในอดีตการเลี้ยงผีเมงไม่จำเป็นต้องมีการจ้างทั้งเครื่องดนตรีและคนที่มาพอนให้กับผี เพราะในอดีตคนที่บ้านหนองตูจะมีเครื่องดนตรีที่ใช้เล่นประกอบพิธี และผู้ที่มาพอนรำก็เป็นเครือญาติหรือเพื่อนร่วมบ้านที่สามารถเข้าร่วมพิธีได้ ดังนั้น ในสมัยก่อนความสัมพันธ์

ของคนในชุมชนจึงเป็นไปอย่างเหนียวแน่น จนกระทั่งเมื่อราว 20 ปีที่ผ่านมา ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวค่อยๆ ลดความสำคัญลงไป เห็นได้จากการที่ต้องมีการจ้างวงดนตรีและนักฟ้อนเข้ามาแทนที่ เพราะสะดวกสบายมากกว่า (วิภาดา เพชรโชติ, 2551; สัมภาษณ์ นายอำพล เลห์แสน, 2555)

3.4 วัดหนองตู๋ศูนย์กลางวัฒนธรรมชาวมอญ

ตามประวัติของกรมการศาสนา และที่ปรากฏข้อมูลอยู่ในวัดกล่าวว่า วัดหนองตู๋สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.2321 เดิมเป็นวัดรามัญ (มอญ) มีพระสงฆ์มอญจากเมืองเมะตะมะชื่อพระรั้วมาครองวัดเป็นองค์แรก เมื่อพระรั้วมรณภาพแล้วได้มีพระรูปอื่นครองวัดสืบแทนต่อมา (สิรภาพ จักรอด, 2547: 32-33)

ชาวบ้านหนองตู๋เองไม่ค่อยเชื่อประวัติวัดตามที่กล่าวมามากนัก เพราะเป็นประวัติที่ห่างไกลมาก เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันคือพระครูวิชาญศาสนคุณเองนั้นก็ไม่ได้ทราบประวัติวัดของตัวเองดีนัก แต่โดยทั่วไปจะยอมรับว่า วัดหนองตู๋เป็นรามัญนิกายมาแต่ดั้งเดิม มีเจ้าอาวาสที่เป็นรามัญนิกายองค์สุดท้ายคือ ครูบากิหรือพระญาณกิตติ (พ.ศ.2441-2484) ซึ่งชาวบ้านต่างเลื่อมใสมาก เพราะเก่งทางด้านวิทยาคม อยู่มาวันหนึ่งครูบากิเกิดความเลื่อมใสในหลวงปู่เทสก์ เทสรังสี (พระราชนิโรธรังสี) ที่ได้รู้ดังค์มาจากวัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย ซึ่งเป็นฝ่ายพระป่าศิษย์สายหลวงปู่มั่นเป็นอย่างมาก ครูบากิจึงได้ขออนุญาตแปลงเป็นธรรมยุตินิกายในปี พ.ศ.2481

ภาพที่ 3.9 ภาพถ่ายครูบากิกับสานุศิษย์ เมื่อปี พ.ศ.2481

เมื่อสมัยเริ่มสร้างและบูรณะวัดหนองตู๋ได้มีเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ช่วยอุปถัมภ์บำเพ็ญกุศลมาแล้วหลายท่าน เช่น พระราชชายาเจ้าดารารัศมี พระราชชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่เสด็จมาทำบุญที่วัดหนองตู๋โดยทางเรือและพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ.2477 (สิรภาพ จักรอด, 2547: 33)

ภาพที่ 3.10 ภาพถ่ายเก่าเมื่อคราวบูรณะโบสถ์หลังใหม่

ภาพที่ 3.11 สภาพของวัดหนองตูในปัจจุบัน

ในสมัยก่อนวัดหนองตูถือเป็นศูนย์กลางในการรักษาวัฒนธรรมมอญที่เข้มแข็ง พระและเณรจะต้องสวดมนต์เป็นภาษามอญกับไทยสลับวันกัน นอกจากนี้แล้วชาวมอญที่บ้านหนองตูยังคงประเพณีที่สำคัญคือ ประเพณีการทำบุญข้าวแช่ทุกวันที่ 13 ของเดือนเมษายน ประเพณีการตักบาตรดอกไม้ในวัน

เข้าพรรษา และประเพณีการทำบุญตักบาตรน้ำผึ้งในวันเพ็ญเดือน 12 (เหนือ) ซึ่งแตกต่างจากทางเหนือที่จะทำพิธีตักบาตรกล้วยสาก

ด้วยเหตุที่เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันคือพระครูวิชาญศาสนคุณ มีพื้นเพเดิมเป็นชาวสกลนครทำให้มีวัฒนธรรมประเพณีแตกต่างไปจากชาวมอญมาก เป็นเหตุให้ลึกๆ แล้วค่อนข้างเกิดความขัดแย้งกับชาวบ้านโดยเฉพาะกลุ่มคนแก่และอีกหลายกลุ่ม เพราะมองว่าทำให้วัฒนธรรมของชาวมอญโดยเฉพาะการสวดมนต์มอญเสื่อมถอยลงไปมาก (สัมภาษณ์ นายอำพล เลห์แสน, 2555; สัมภาษณ์ นางสาว ปิยวดี เลห์แสน, 2555)

3.5 การรื้อฟื้นวัฒนธรรมมอญบ้านหนองดู่

การเปลี่ยนแปลงหรือถดถอยของอัตลักษณ์ชาวมอญบ้านหนองดู่เกิดขึ้นจากหลายปัจจัยด้วยกัน ในด้านของภาษาค่อยๆ เกิดขึ้นเมื่อมีการตั้งโรงเรียนบ้านหนองดู่เมื่อ 50 ปีที่แล้ว ซึ่งทำให้เด็กนักเรียนในชุมชนต้องเรียนภาษาไทยและภาษาเมือง ทำให้มองภาษามอญของตนเองเป็นสิ่งที่ผิดปกติ อีกปัจจัยคือเมื่อเจ้าอาวาสองค์ใหม่เริ่มมาปกครองเมื่อ พ.ศ.2510 ก็ยังทำให้การสวดมนต์มอญและการเทศน์แบบมอญค่อยๆ หดความสำคัญลงไป เพราะเจ้าอาวาสไม่สามารถสวดมนต์มอญได้ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารจึงเป็นภาษาและทำนองการสวดมนต์แบบภาคกลางและอีสาน ในด้านของวัฒนธรรมประเพณีนั้นเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจที่ผลักดันให้ชาวบ้านจำนวนมากเดินทางออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน เพราะต้องการเงินมาใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับการคมนาคมที่สะดวกขึ้นนับตั้งแต่ พ.ศ. 2507-8 เป็นต้นมาที่มีถนนสบทา-ทาลี้อย่างทำให้การเดินทางง่ายขึ้น ในช่วง 30-40 ปีที่ผ่านมาเองที่ทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านเหลือน้อยไม่มาก และไม่ได้ทำประเพณีต่างๆ เหมือนดังแต่ก่อน และมองว่าประเพณีบางอย่างเป็นการสิ้นเปลืองเช่นการเลี้ยงผีเมง เป็นต้น จึงยังทำให้วัฒนธรรมต่างๆ ค่อยๆ ถดถอยลงไปเช่นเดียวกับอาหารและเสื้อผ้าที่ใช้วิธีการซื้อจากภายนอก เพราะมีความสะดวกมากกว่า (สัมภาษณ์ นายจันทร์ เขียวพันธุ์, 2555)

จากที่กล่าวมาทั้งหมด ด้วยปัจจัยหลายประการจึงทำให้ในช่วงปี พ.ศ.2548 เป็นต้นมา โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ.2555-56 ชาวบ้านหนองดู่ได้เริ่มกลับมารื้อฟื้นวัฒนธรรม ประเพณี และให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์มากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะในปี พ.ศ.2548 ได้มีการขุดค้นขุดแต่งโบราณสถานวัดเกาะกลางทำให้ชาวมอญบ้านหนองดู่-บ่อควาเริ่มกลับมาให้ความสนใจต่อเรื่องราวในอดีตของตนเองมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็เกิดความขัดแย้งทางความคิดกันด้วยเพราะประวัติความเป็นมาของชาวบ้านเองยังมีความไม่แน่ชัด ทำให้เกิดการแบ่งกลุ่มทางความคิดออกเป็นกลุ่มๆ ตามที่ได้กล่าวถึงไปแล้วในบทที่ 3 นอกจากนี้แล้ว ชาวบ้านหนองดู่เองก็ยังได้เกิดความรู้สึกว่าบ้านบ่อควากลายเป็นบ้านที่สำคัญแทนที่บ้านหนองดู่ที่แต่เดิมเคยเป็นแกนทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านไปด้วย

ภาพที่ 3.12 เด็กและเยาวชนมอญบ้านหนองตูในชุดแต่งกายตามประเพณีในวันสงกรานต์ที่ 16 เมษายน 2556 ที่ผ่านมา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการรื้อฟื้นความเป็นมอญ

อย่างไรก็ตาม หลังจากปี พ.ศ.2548 เป็นต้นมา ชาวบ้านก็ค่อยๆ ถูกกระตุ้นจากนักวิชาการจากภายนอกตลอดมา เพราะได้มีงานวิจัย การศึกษา การทัศนศึกษา และอื่นๆ ที่เข้าไปดำเนินการอยู่บ่อยครั้ง จนกระทั่งเมื่อในช่วงที่ผ่านมาคือในเดือนมีนาคม 2556 ชาวบ้านหนองตูและบ่อควาได้ไปดูงานวัฒนธรรมชาวมอญที่ราชบุรี จึงทำให้เกิดกระแสความตื่นตัวที่ชัดเจนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการรื้อฟื้นอัตลักษณ์และวัฒนธรรมประเพณีหลายอย่าง เช่น เครื่องแต่งกาย อาหาร ดนตรี ภาษา การสวดมนต์ ประวัติศาสตร์ โดยมีทั้งกลุ่มเยาวชนที่สำคัญคือชมรมมอญหริภุญชัย กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นกำลังสนับสนุน และโรงเรียนบ้านหนองตูที่ช่วยกันอย่างแข็งขันผ่านกิจกรรมต่างๆ ซึ่งล่าสุดคือการจัดขบวนแห่ในวันสงกรานต์ที่ 16 เมษายน 2556 ที่สามารถทำได้สำเร็จเป็นอย่างดี ถึงจะมีบางอย่างที่น่าวัฒนธรรมของชาวมอญจากภาคกลางเข้ามาใช้เช่น การแห่ธงตะขาบ ซึ่งไม่เคยปรากฏในชุมชน เป็นต้น

รายการอ้างอิง

กรมศิลปากร. **ตำนานมูลศาสนา**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2519.

ผาสุข อินทรารุข, สินชัย กระบวนแสง และเพียร นาคเวก. **อารยธรรมโบราณในจังหวัดลำพูน**. กรุงเทพฯ:

ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536.

บุญเสริม สาตราภัย. **ฐานข้อมูลภาพถ่ายเก่าล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**

วิภาดา เพชรโชติ. **พืชน้ำของชาวมอญบ้านหนองตู่และบ่อควา ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง จังหวัด**

ลำพูน, วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551.

สุกัญญา เบาเนิด. **เวียง-วัดเกาะกลางแห่งหริภุญชัย เชื่อมสายใยชุมชนมอญบ้านหนองตู่-บ่อควา จังหวัด**

ลำพูน, 2552. (เอกสารอัดสำเนา)

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, มล., **บันทึกน้ำแม่ปิง : แมคกิลวารี -ฮอลล์ -เลอ เมย์ -พระราชชายา เจ้าดารารัศมี -กรม**

พระยาดำรงราชานุภาพ, ใน วารสารเมืองโบราณ. ปีที่ 26 ฉบับที่ 3, 2543.

สิรภพ จักรอด. **การศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านของชุมชนชาวมอญ กรณีศึกษากันต๋องและบ้านบ่อควา**

ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัย

และพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2547.

สันติ เล็กสุขุม. **ศิลปะภาคเหนือ: หริภุญชัย-ล้านนา**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2538.

เหมือนพิมพ์ สุวรรณกาศ. **ประเพณีสืบสาน...เล่าขานมอญ/เม็ง, จดหมายข่าว มุลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์,**

ฉบับที่ 64, (มกราคม-กุมภาพันธ์), 2550.

สัมภาษณ์

1. นางแก้ว ทาทอง, อายุ 90 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 27 ม.1 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน.

สัมภาษณ์วันที่ 12 สิงหาคม 2555.

2. นางคำ พันกอ (อายุ 78 ปี) 76 ม.1 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่

3. นายจันทร์ เขียวพันธุ์, อายุ 72 ปี (ชาวมอญ). บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่

29-31 พฤษภาคม 2555.

4. นางแซ อุ่นใจ, อายุ 80 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 257 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์

วันที่ 31 พฤษภาคม 2555.

5. นางตีบ ชมพูนงค์, อายุ 83 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 139 ม.1 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน.

สัมภาษณ์วันที่ 13 สิงหาคม 2555.

6. นางถาด ศิริสุภาพ, อายุ 84 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 257 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน.

สัมภาษณ์วันที่ 15 สิงหาคม 2555.

7. นางทองสาย ศิริราภา, อายุ 84 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 125 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน.

สัมภาษณ์วันที่ 12 สิงหาคม 2555.

8. นางทองสาย เล่ห์แสน, อายุ 65 ปี (ชาวมอญ). บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่

12 สิงหาคม 2555.

9. นางธาตุ ศิริสุภา, อายุ 84 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 165 ม.1 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน.

สัมภาษณ์วันที่ 14 สิงหาคม 2555.

10. นายवल ท้ายนาหวา, อายุ 80 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 50 บ้านบ่อควา ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 2 กันยายน 2555.
11. นางเนย โหลดยิว, อายุ 78 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 257 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 14 สิงหาคม 2555
12. นางบัวโย นวสุพงษ์, อายุ 84 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 98 ม.1 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 12 สิงหาคม 2555.
13. นายบุญเลิศ ปัญญารัตน์, อายุ 61 ปี (ชาวมอญ). บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 14 สิงหาคม 2555.
14. นางสาวประณีต วงศ์ติระ, อายุประมาณ 57 ปี (คนเมือง/ชาวยอง) ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองตู่ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 31 พฤษภาคม 2555.
15. นางสาวปิยวดี เล่ห์แสน, อายุ 22 ปี, (ชาวมอญ), บ้านเลขที่ 116 ม.1 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 27 เมษายน 2556.
16. นายปุด ปัญญารัตน์, อายุ 96 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 133 ม.1 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 30 พฤษภาคม 2555.
17. นางพิกุล เล่ห์แสน, อายุ 65 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 116 ม.1 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 27 เมษายน 2556.
18. นายมนตรี พันนา, อายุประมาณ 50 ปี (คนไทยภาคกลางจากนนทบุรี). ผู้ใหญ่บ้านหนองตู่ บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 12 สิงหาคม 2555.
19. นายละ ทรงหงสา, อายุประมาณ 70 ปี, (ชาวมอญ), บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 27 เมษายน 2556.
20. นางสาวตวัน ศิริสุภา, อายุ 79 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 51 ม.8 บ้านบ่อควา ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 30 พฤษภาคม 2555.
21. นายวสันต์ ท้ายนาหวา, อายุ 20 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 95/3 ม.1 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 13 สิงหาคม 2555.
22. นายวิรัตน์ ศิริสุภา, อายุ 72 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 23 ม.1 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 31 พฤษภาคม 2555.
23. นายสมชัย ทาทอง, อายุ 62 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 27 ม.1 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 12 สิงหาคม 2555.
24. นางสาว ศิริราภา, อายุ 84 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 125 ม.1 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 27 เมษายน 2556.
25. นางสุขสมาน ประทีปทอง, อายุ 65 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 257 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 15 สิงหาคม 2555.
26. นายสุจิตต์ ญาณเผือก, อายุ 80 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 120 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 15 สิงหาคม 2555.
27. หลวงพ่ออวยชัย ประทีปทอง, อายุ 68 ปี (ชาวมอญ). วัดเกาะกลาง บ้านบ่อควา ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 31 พฤษภาคม 2555.
28. นายอำพล เล่ห์แสน, อายุ 69 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 116 ม.1 บ้านหนองตู่ ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 13 สิงหาคม 2555.

29. นายอดุลย์ ห้ายนาวา, อายุ 46 ปี (ชาวมอญ). บ้านเลขที่ 95/3 ม.1 บ้านหนองตู๋ ต.บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. สัมภาษณ์วันที่ 13 สิงหาคม 2555.